

genija

KERSNIK

JARA
GOSPODA

Janko Kersnik: Jara gospoda

[Založba Genija](#)

Za založbo: Blanka Jarni

Oprema: [Dubravko Gecan](#)

Ljubljana, 2012

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-32(0.034.2)

KERSNIK, Janko, 1852-1897

Jara gospoda [Elektronski vir] / Janko Kersnik. - El. knjiga. - Ljubljana : Genija, 2012

ISBN 978-961-280-065-9

261495296

Janko Kersnik

Jara gospoda

I

Kakor bi bil ravnokar kdo ustrelil skozi okno v družbo, tako je bilo nekega zimskega večera v zatohli gosposki sobi Kračeve krčme v Grobljah. Izprva je vse obsedelo mirno, brez sape, potem pa so se čuli glasni vzkliki: »A-a-a!« in »Ej, ej, ej!«, celo »Oj, oj, oj!« Nekateri so skočili s stolov, drugi so obsedeli letargično ali strmeč, večina pa je klicala na glas: »Pokažite, pokažite vendar! To je novost, to je nekaj!«

In nesrečnik, ki je povzročil ves ta nemir in vso razburjenost, stal je med vrati in vihtel v desnici najnovejšo številko uradnega lista, katero je ravnokar prinesel s pošte.

»Dajte sem,« kričal je notar, očitno najglasnejši v družbi, »dajte sem, Minče! To treba videti črno na belem!«

Minče, krčmarjev sin, mlad, velik fant inteligentnega lica, položi smehljaje list na mizo in ponovi besede, s katerimi je nekoliko prej tolikanj razburil vso večerno družbo:

»No, le čitajte! Novi naš sodnik je Andrej Vrbanoj. V zadnjem telegramu se bere tako.«

»Vrbanoj? Ej – ej!« zakličeta sodni adjunkt in notar zaeno.

»Vrbanoj? Kdo je to, kaj je, kje je?« vikajo davkar in njega kontrolor, učitelj in dva trgovca, ki sta navzlic dnevni konkurenci vendar sleherni večer prijateljski sedevala skupaj pri Krači, in vrhu tega šuma in vrišča se je slišalo še radovedno vpraševanje dveh oskrbnikov z bližnjih graščin, katera tudi nista vedela bolje uporabljati večernih ur nego ob grenkem pivu in sumnem vinu, katero so točili oče Krača.

Samo dva póstarna moža, poštar in okrajni ranocelnik, ostala člana vse družbe, gledala sta z manjšim zanimanjem ves ta prizor. Poštar je iztrkal svojo lončeno pipo in segel po novem tobaku, doktor pa, kakor so ga sploh nazivali, zaklical je na glas po novem kozarcu piva.

Notar je vtem glasno prečital telegram v uradnem listu. Vpraševanja pa le ni bilo konca, in ko je po kratkem molku pristavil: »Oj, fin mož je ta Vrbanoj! Dobro ga poznam, pa ti tudi, Pavel?« – ozrla se je vsa družba radovedno v njega in v adjunkta, kateremu so bile namenjene zadnje besede.

»Kaj bi ga ne poznal? Najin součenec je!«

Pri tem pa je nekam zamišljeno vžigal smotko, ki mu je ugasnila v zadnji minuti, ko se je razpravljala ta novost.

»Srečo ima, srečo! Tako mlad sodnik!« pristavil je nehote.

»Sedaj ste pa vi na vrsti,« vrine doktor besedo v hipni molk, med katerim vsakdo zase razmotriva nekam pikri glas, ki je zvenel iz zadnjih adjunktovih besed.

»Je li oženjen?« vpraša doktor pohlevno.

»Kaj še!« zavrne ga notar. »Štiriintrideset let ima, lep je, velik, pameten, samo proti ženskam nekoliko –«

»Kaj?« vprašajo vsi razen adjunkta.

»I, ne vem, kako bi dejal – nekoliko, nekoliko – neroden!«

»Glej, kakšna prilika se ti nudi!« vzdikne doktor in potrka davkarja na rame. »To bode nekaj tvojim trem gospodičnam! Kako hvaležno, takega moža učiti občevanja z ženskami!«

Glasi smeh je sicer zazvenel po tej zabavlji, toda vse je preveč obhajalo ugibanje o novi osebi, katero je vrgel slučaj v ta ozki krog, da bi se kdo dalje mudil pri tem vprašanju.

»Je li pevec?« vpraša učitelj, porabivši kratek odmor v razgovoru.

»Bas – drugi bas – oh kakov bas!« pritrdi notar.

»Kaj pa – politično prepričanje?« deje eden izmed trgovcev.

»Naroden, naroden – hud narodnjak; tu se bode uradovalo le slovenski!« hiti notar, ki je docela prevzel nalogo interpreta, ker je adjunkt trdovratno molčal.

»Kje bode stanoval?« vpraša poštar navidezno malomarno, toda na licu se mu vendar posveti nekovo skrivno, zvito veselje.

Osem oči se sreča hkrati; zakaj tudi oče Krača je nekoliko prej stopil v sobo in obstal za učiteljevim stolom.

Spogledali so se pa štirje gospodje: oče Krača, ki je imel svojo hišo in prazno stanovanje, oba trgovca, ki sta tudi imela svoji hiši in takisto prazni stanovanji, in notar, ki je bil v istem prijetnem in zaeno neprijetnem položaju.

»Hm – stanovanj dosti!« reče kontrolor.

»Na izbiro!« pristavi oče Krača.

»Saj se dobi tudi soba z zajtrkom vred!« meni davkar.

»In s postrežbo!« roga se doktor in prijatelja davkarja vnovič potrka na rame.

»Ančka,« zakliče poštar, ki je z zlobnim svojim vprašanjem povzročil to napeto situacijo, »še pol četrтинke!«

»To je osminka!« meni učitelj.

»Pa je lepša – taka polovica!« zavrne ga poštar.

V tem praznem in vendar tu in tam kakor z ostrimi šili podstavljenem govoričenju prinese Ančka poštarju zahtevano vino.

Bila je črnooka in temnolasa deklica, nekako pri osemnajstih letih, srednje, vitke rasti in živega, veselega vedenja. Z očetom Kračo je bila v daljnem sorodstvu in pri njem že več let, odkar so ji umrli roditelji. Ljudje so si pripovedovali, da hrani Krača zanjo tudi nekoliko

imetja; gotovega pa ni znal nihče. Ančka je bila v hiši vse zaeno: domača hči, dekla, rejenka in točajka.

»Novega sodnika dobimo, Ančka,« zakliče adjunkt, ki je zdajci nekam oživel, »lepega fanta – samec je in, glejte, semkaj bode hodil vsak dan, vsak večer – za to bomo že mi skrbeli!«

»Oj, to me veseli!« deje deklica koketno in nagajivo. »Saj ste vi vsi tako hladni, tako mrzli in vi posebno, gospod adjunkt!«

»No, ta je lepa! Odkar sem tu, govorim vam o svoji ljubezni, pa vi – vi –«

»I, seveda!« reče deklica, toda izpod črnih obrvi se ji zalesketa nekaj nepopisnega kakor resnoba in zasmeh, kakor očitaneje in malomarnost – vse zaeno.

Družbi nocoj ni bilo do tega razgovora, novi sodnik je tičal v vseh kotih. Dognali so skoro, kar je bilo še treba vedeti: od kod je, da je kmetski sin, da ima nekoliko podedovanega imetja, nekaj daljnih sorodnikov, da se časih bavi tudi s pisateljevanjem, in kar je bilo glavno, da se tudi ni še nikdar – poskusil ženiti. Da je bil samec, to je zvedela družba že prej.

»Zaljubljen je bil pa vendar!« reče notar, toda zdajci se ujame njega oko z adjunktovim, in dasi drugi umolknejo in radovedno čakajo, kako bode nadaljeval notar zanimivo svojo pripoved, vendar ne reče več nego: »Ej, to je bilo že davno! Pozabljene reči, saj veste, zarjavelo železo – pa, pustimo, pustimo – morda pove Andrej

sam kdaj nekoliko več o tem. Ali to vam rečem,« – in pri tem izprazni svoj kozarec – »to pa vam pravim, fin mož bode to, samo nekoliko neroden – pri ženskah!«

»Prijatelj davkar! Nič ne bode!« vzklikne doktor in pri glasnem smehu pomaga tudi davkar ob svojih troških.

Okoli enajste ure se je jela prazniti gosposka soba. Zunaj v prvih dveh sobah je še vpilo in razgrajalo nekoliko sejmarjev, ki so se vračali z mestnega sejma in tukaj sklepali do sedaj še nedognane kupe in pogodbe, kričali in šepetali, pri vsem pa pili in trkali s kozarci.

Oskrbnika sta se, sedaj ta, sedaj oni, bavila z Ančko, sedečo pri peči v prvi sobi. Mračno je bilo tam in pivci pri mizi so bili preveč utopljeni v svoje krave in vole, da bi kdo pogledal tja na klop. Tam pa je sedaj ta, sedaj oni obeh oskrbnikov hotel imeti poljub od deklice. Dobil ga nocoj ni nobeden. Minče je šel nekolikokrat mimo njih in osorno velel:

»Ti – tam notri nimajo vina!«

Toda ko je Ančka postavila vino tja pred adjunkta in notarja, sedla je zopet nazaj na klop v prvi sobi in eden oskrbnikov je bil zopet tukaj.

Naposled je odšlo vse, samo onadva v gosposki sobi, adjunkt in notar, ostala sta sama v živem razgovoru, ki se je šele zdaj vnel med njima in čigar predmet je segal daleč daleč nazaj v leta njiju prvega prijateljstva, v ono dobo, ko je cvetel v mladeniških srcih »lipov cvet« prve

ljubezni, poln vonjave, vendar brez sadu. In vse te spomine je nocoj povzročila le ona suha tiskana novost v uradnem listu, da je novim sodnikom v Groblje imenovan Andrej Vrbanoj!

II

Bilo je petnajst let prej.

Pod nizkimi vrati enega onih gradičev, katere srečavamo v prelepih, z bukovino poraščenih dobravah dolnje Kranjske malone vsako četrtno ure, zbrala se je precejšnja družba gospode s kmetov: tri postarne gospe, dva tudi že sivolasa gospoda, pet ali šest gospodičen, med njimi tri pod dvajset, ena pod trideset, ena ali dve pa nad trideset let; mimo tega pet ali šest gospodičev, katere je bilo skoro vse po dobi uvrščati med dvajseto in petindvajseto leto.

Na Veselki, tako imenujejo ta gradič, bilo je že dolgo obično, da se je tam zbirala sosednja gosposka mladež v prelepem poletnem času, ko je bila prilika uživati zlasti dijaške počitke. Studiozov je bilo povsod, bodisi v sosednjih gradovih ali pa v kmetskih hišah, in ženska mladina, kolikor je ni ostalo že leto in dan v domači hiši in šoli, prihajala je tudi iz mest k sorodnikom in znancem. Pri Orlovih na Veselki so bila vedno gostoljubna vrata odprta na stežaj.

Lahka septembrska megla se je dvigala nad šentru-pertsko dolino in od gosto obraščenih gozdnih robov so odmevali zadnji zvoki župnega zvona, ki je pel sedmo jutranjo uro.

»Tine, kje imaš Sivčka?« zavpije bradati gospod, kateri je za drugim, nekoliko sivolasim tovarišem ravnokar stopil iz veže.

»Je že tukaj!« zakriči širokopleči hlapec, goneč od hleva sem dolgouha, osedlanega z dvema, na vsako stran pripetima košarama.

»Kje je vino? Kje je kruh, kje pečenka?« nadaljuje oni in nemirno maha z veliko gorjačo po zraku. Bil je, da ga takoj predstavimo, graščak z Veselke, gospod Orel.

»Vse je pripravljeno, vse je tu, papa!« hiti ena izmed onih gospodičen, o katerih smo dejali, da so bile pod dvajsetimi leti. Pri tem že nosi steklenice, zavitke in razno drugo robo s klopi pred gradom ter vse sklada v košari na oslovem sedlu.

»Jaz pomagam!« oglasi se poslužno eden izmed mladih gospodov.

»Jaz tudi!« odzove se nekaj drugih.

Vesela gneča se napravi okrog osla in klopi, vtem pa gospod Orel polagoma pozdravlja sedaj tega, sedaj onega.

»Kje pa je moja pipa, pa moj tobak?« vzklikne hipoma.

»Ah, pipa, tobak! Gori v sobi je še!« odgovori deklica, očitno najmlajša izmed vseh. Štela je morda komaj trinajst let.

»No, glej – ti krempelj!« zakriči graščak na videz nejevoljen, toda iz vseh besed mu vendarle zveni očetovska ljubezen in dobrodušnost. »To je tvoj referat, Maruša, in ti –«

Vtem pa je bila nekoliko dolgoteta deklica že v veži in na stopnicah in za malo trenutkov tudi zopet pred gradom z očetovo pipo in velikim mehurjem, polnim tobaka.

»Kje pa je Pepe – stric Pepe?« vikne gospod Orel.

»Odšel je že! Napové nas gori pri Slamarju, da bode mogoče kaj skuhati!« reče ona gospodična, ki je ravno- kar spravila košari v red.

»Tega tudi ni treba! Zakaj mu nisi velela, naj počaka? Ti, Julka, ti tudi ne misliš in ne veš, česa je treba! Stric bi nam lahko vodil Sivčka!«

»Oh ne, tega bodem jaz!« zakliče takoj pet ali šest glasov.

»Jaz ga bodem!« pravi najglasneje Maruša. Držala je osla že za brzdo.

»No – kje pa je –?« vzklikne graščak sedaj še enkrat polglasno in pogleda zamišljeno okoli sebe. »No, torej pa – odrinimo!«

Polovica družbe je že korakala vkreber proti obraščnim brdom, vstajajočim za gradičem. Gospod Orel je bil le iz stare svoje navade ponovil tisti »Kje pa je?«, in ker ni imel v tem trenutku nobene želje več, nastopil je sedaj mirno z gospemi in svojim postarnim tovarišem

pot za drugim mladim rodom, ki je hitel dalje z obložnim oslom na čelu.

Vtem se mi lahko zložno seznanimo še z nekaterniki te družbe, katerih si vseh doslej še nismo mogli ogledati.

Moški spremljevalec graščakov je bil umirovljen stotnik, molčeč gospod, ki drugih ni niti kratkočasil niti vznemirjal. Stanoval in živel je več let pri Orlovih, udeleževal se kot »pasiven član« vseh zunanjih nastopov te družine, kazal se časih tudi koristnega pri nadziranju hlapcev v hlevu in skednju, sicer pa je bil bolj »samosvoj« gospod.

Izmed gospa je bila ena soproga Orlova, tiha, drobna ženica, ki je že navsezgodaj v polnem miru preskrbela, da je stalo vse, česar je bilo treba naložiti Sivčku, pred gradom na klopi, naročila tudi hlapcu, da opravi dolgo-uha, in odposlala strica Pepeta. Potem pa je sprejemala v pritlični sobi poleg veže točno prihajajoče goste: gospo Golovo z dvema hčerama, gospo pl. Malijevo s hčerko in sinom in še več mladih gospodov, večinoma študentov, bivajočih na počitkih v bližnjem trgu ali sosednjih selih in gradičih.

Namenili so se danes na Kremen, dokaj visok hrib na vzhodu domače doline, čigar vrhunec diči majhna podružnična cerkev. Tudi kaplan je bil naprošen, da jim bere mašo tam gori, toda obetal je, da jih že pričaka pri cerkvi, ker mu je bil z doma pot tja priležnejši.

Počasi se je pomikala družba po gorskem kolovozu; bukev in kostanj sta širila košate svoje veje na desni in levi strani; pot pa je robilo leskovo in glogovo grmovje, iz katerega je sedaj tu, sedaj tam zletel vznemirjen kos ali pa vzplapotala plaha taščica. Mladi ljudje spredaj so hiteli naprej po dva, trije ali štirje skupaj, a sedaj in sedaj se je zaklicalo za njimi, da nikar tako urno. In potem so čakali sprednji, smejoč in glasno govoreč, da so starejši prikorakali za njimi.

Maruša je tirala obloženega osla, kateremu so vrhu polnih košar nadedli še razne zavijače in vrhnje suknje.

Poleg Maruše je stopal eden mladih gospodov, katerega bi bil vsakdo spoznal na sto korakov za vseučiliškega dijaka kmetskega rodu.

»Gospodična, pustite vendar meni tega osla!« dejal je, ko se je po kratkem postanku družba zopet pomikala dalje.

»Ah, kaj še! Ta je moj! Oh, ti Sivček, ti si moj!« zavrne deklica napol nejevoljno, napol šaljivo.

»Utrudilo vas bode to tiranje! Glejte, saj ne sluša ta neumna žival, in pot je čim dalje slabši!«

»Nič se ne bojte, gospod Vrbanoj,« odgovori deklica, »jaz ga že vem krotiti.« Rekši, na lahko udari po oslovem hrbtu z leskovko, katero ji je nedolgo urezal spremeljevalec. Dolgouhec res skoči nekoliko dalje, tako da ga dohitita šele po kratkem teku, dočim se smeje in kriči zaostala družba za njima.

Vrbanoj, kakor ga je nazvala Maruša, prime uhanca za brzdo.

»Pa bi bil res skoro ušel!« sopne Maruša.

Potem korakata molče drug za drugim, Vrbanoj bolj skrbeč za žival, nego je očitno treba, Maruša pa polglasno pevajoč za njim. S šibico je dražila in gladila osla po hrbtu.

Bila sta kakih petdeset korakov pred drugimi in za majhnim ovinkom pota, ko se zdajci oglasi Maruša:

»Zakaj pa ne hodite z Julko, gospod Vrbanoj?«

»Zakaj?« ponovi oni, ne da bi se obrnil.

»Zakaj, da, zakaj? Sicer – do sedaj ste bili vedno z njo!«

»Ako ni bilo drugih, ki so bolje kratkočasili gospodično Julko!« meni oni suhotno.

»Hihi! Oh, ta Julka!« zasmije se deklica.

»Zakaj? Sedaj zopet vprašam, zakaj?« nasmehne se tudi Vrbanoj in napol obrne k mladi deklici svoje lice, kažoče lahko rdečico.

»Jaz bi ne povedala,« deje deklica nekoliko počasno, »ali ta Julka je poredna, zlobna – vi ne veste, kaj mi je storila!«

»Ne, res ne!« deje Vrbanoj napol začuden, napol radoveden, kaj ima pač ta otrok na srcu.

»Seveda ne veste! Toda povem vam: zapreti me je dala – tri ure zapreti! V gorenji sobi sem morala biti večraj tri ure in ukazala je, da moram tisto neumno nemško

pravljico – oh, saj sama ne vem, kaj je – zapisati najprej francoski, potem pa slovenski. Pomislite – tri ure sem pisala – no, pa kako? Maščevala sem se – tako grdo sem pisala – oh, kako grdo!«

»Pa zakaj ste bili zaprti?« vpraša Vrbanoj obradoščen.

»Prav po nedolžnem! Včeraj zjutraj sem bila doli na tratini pod gradom in Sivček, tale osel, pasel se je tamkaj, tako lepo je bilo pa sem ga zdajci zajahala in zdirjala sva po cesti proti vasi. Tam naju pa je srečal naš župnik, jaz sem se smejala, on pa ne, on je šel prav tedaj k nam – no, in potem me je Julka zaprla. No, pa le počakajte, še nekaj vam povem!«

»Kaj pa še?« reče Vrbanoj z glasnim smehom.

»Nič več se ne bodete smejali! Vi ste tudi tako neumni, da Julki vse verjamete –«

»Hvala lepa!« zine Vrbanoj in zopet zardi.

»Da, da, vse verujete in da – oh, kaj mislite, da ne vem? Da ste najrajši blizu nje? Ali neumni ste, ko mislite, da je res tako dobra, kakor se hlina! Tri ure zaprta za nič in tisočkrat nič!«

»Hej, halo, ho!« kriče zadaj.

»Hej, halo!« odgovori Vrbanoj, ne da bi ustavil Sivčka.

»Naj le vpijejo,« zasmije se Maruša. »Čakajte, da vam vse povem!«

Vrbanoj je bil resnično radoveden in zato je gonil osla naprej.

»Se li spominjate, ko smo bili zadnjič v Rakitni, tam v onem gozdiču – slepo miš smo lovili – in potem ko smo šli domov, bili ste vi z Julko – jaz sem vse videla – saj je šla z menoj samo ona stara Golova gospodična, ki tako slabo vidi – nihče drug ne hodi z menoj – in tam sem videla, da ste vi dali Julki rdeč nagelj – kajne? Recite, da ne!«

Vsi trije, Sivček na sredi, stopali so sedaj drug poleg drugega, ker je bil pot širok, in Vrbanoj se ni mogel obrniti tako, da bi ne bilo videti izdajalne rdečice na njega licu.

»Menda, menda!« reče glasno, sileč se na smeh.

»No, vidite, tako je! Dali ste ji rdeč nagelj, zvečer pri slovesu pa ji je gospod Pavel, ta, ki je pri Malijevih na počitkih, vaš prijatelj, dal tudi nagelj, toda – belega. In veste li, kaj je storila ta Julka, katero imate za tako dobro? Tisti beli nagelj je vtaknila v kozarec vode in ga ima še vedno na oknu ter ga hodi duhat vsak večer, preden gre spat. Vašega pa ni nikjer!«

»Kam ga je dela?« vpraša Vrbanoj skoro nehote.

»Kam? Zavrgla ga je, kaj drugega – jaz ne vem, nisem je videla. Vem le to, da vsak večer duha tisti beli nagelj.«

Vrbanoj stopa tako hitro, da ga Sivček in Maruša komaj dohajata.

»I – gospodična Maruša,« povzame naposled, »vaša gospodična sestra vendar lahko stori s takim nageljnem, kar hoče! In morda so ji beli – ljubši?«

»Diše vsi enako. Zakaj ni takisto vašega dela v koza-rec, ali pa – samo vašega?«

To zadnje je rojilo po glavi menda tudi Vrbanoju.

»Danes ji ne smete dati nobene cvetice!« veli Maruša.

Spremljevalec bi bil skoro odgovoril: »Saj jih ne bo-dem!« Toda dejal je po kratkem molku in z nasmehom:

»Oh – danes ne bode nikjer dobiti nageljnov!«

Maruša je izlila očito ves žolč in vso jezo, kar se ji je bilo kuhalo v srcu.

»Počakajva drugih!« menila je in trgala kraj pota šopek rdečih korčkov.

Vrbanoj pa je, kakor bi ne znal drugače dati duška nekemu tesnemu čustvu, jel klicati nazaj: »Hoj, hola, hoj!«

»Vama se pa tudi nekam čudno mudi!« povzame spremljevalec Julkin, ki ju je došel prvi.

»Vam se pač nič, gospod Pavel!« zavrne ga Maruša jezično. »Nate, gospod Vrbanoj!«

Rekši, mu ponudi nabrane cvetice.

»Hoho, to je zato, ker Sivčka goniš, Andrej!« zasmeje se Pavel.

»Da, da,« pohiti Vrbanoj in vtakne šopek za klobuk. »Jako hvaležno delo to, kakor vidiš – hvala lepa, gospo-dična Marušica; midva se pač umejeva in poznavava – kaj li?«

S to šalo je zatrl svojo zadrego in okornost, ki ga je obšla ob prihodu onih dveh.

»Ali nimate nobenega nageljna, gospod Pavel?« zasmeje se Maruša z otroško zlobnim izrazom.

»Maruša! Primi Sivčka in pazi na pot!« veli Julka, ki se je vtem sklonila v breg ob kolovozu, utrgala nekaj korčkovih cvetov in jih vtaknila za pas. Vsa družba je bila tudi že skupaj in Maruša je zaklicala:

»Hi, Sivček!«

»Sedaj pa jaz pomagam!« oglasi se eden izmed gospodov, ki so stopali z drugimi zadaj, in zapusti svojo družico, eno Golovih póstarnih gospodičen.

»Ne, ne, Tinče,« brani mu Maruša, »vi ste preneusmiljeni! Vam ga ne pustim!«

Tinče, sin pl. Malijeve, tudi dijak in sošolec omenjenih študentov, pa si ni dal braniti. Kot sosednji otroci – Malijevi so imeli tudi gradič blizu Veselke – bili so si on, sestra njegova Veronika, ki je šetala zadaj z mlajšo Golovo, in Orlovi hčeri od mladih let sem prav tako domači kakor njih roditelji. Oče mu je umrl šele pred nekaj leti.

»Kako so veseli! Da, taki smo bili mi nekdaj! Pa če treba, tudi smo še sedaj, kajne, kapitanuš?« reče gospod Orel, korakajoč v zadnji vrsti. Stotnik odgovori samo na lahko: »Da, da!«

»Kajne, Lizika?« ponovi Orel in s kljuko svoje gorjače potrka na rame svoji gospe, stopajoči s pl. Malijevo in Golovo pred njim. Gospe so baš razmotrivale zadnje novosti, ki so krožile o malem življenju v njih soseščini.

»Oh, ti pa ti, Mate! Pa ne tepi me tako kruto!«

»To je zgolj ljubezen!« reče gospod Mate in se obrne v breg, čudeč se košatemu kostanju, ki je ravno tu s silnimi vejami kipel čez kolovoz.

»Ali je to drevo, kapitanuš, ali je to drevo!«

Oba nekoliko postaneta, gospod Orel pa seže z levico pazno pod desno pazduho in potegne iz žepa ploščato, vendar obilo steklenico, in obrnivši vso pozornost od kostanja na skrbno zamašeno steklenico, šepne tovarišu: »Ti, kapitanuš!«

Oba nekolikokrat dobro potegneta.

»Izvrstna slivovka!« pohvali se Orel polglasno, stotnik pa le molče prikima.

In tako so potovali v hladnem jutru proti vrhu. S posameznih ovinkov pota se je že videlo skozi gosto vejevje gor na belo cerkvico kremensko.

III

Svetilka pod stropom Kračeve gosposke sobe je že slabo brlela; gost tobakov dim ji je jemal zadnjo moč, toda adjunkt in notar sta še vedno vztrajala.

»Tine, kje pa je sedaj Julka?« vpraša zdajci adjunkt Pavel.

»Glej, ravno tako radoveden sem bil sam pred nekaterimi dnevi! Ne da bi ne bil vedel, kaj je, ampak vprašal sem, kje je in koliko let ima sedaj? Tebi je itak znano, da je šla po Orlovi smrti Veselka pod boben. Gospa je kmalu umrla, Marušo je vzel tisti suhi kapitanuš in oba živita, ne vem, ali dobro ali slabo, doli na Dolenjskem. Saj veš, kako smo se tudi mi razpršili po svetu – vsi znanci in sosedje in sorodniki – moja sestra Veronika biva sedaj v Galiciji z možem majorjem, ki ga je vzela po neumnosti, Golovi pa šivarita v Ljubljani – stari gospodični, kaj hočeš? Drugo starejše je pomrlo in tudi izmed nas mlajših nekaj! Ej – kje so vsi, kar nas je bilo tedaj na Kremenu!«

»Pa Julka?« ponovi adjunkt.

»Oh, Julka! Pozabil sem skoro! Pravil sem pa, da sem bil minule dni nekoč tudi tako radoveden kakor ti danes.«

Notar Valentin pl. Mali je imel navado ob svojem pripovedovanju, da je segal daleč nazaj in naokrog v minulost in sedanost, preden je izustil tako utemeljen odgovor.

»Vedi, prijatelj,« nadaljeval je počasi, zažigajoč novo smotko, »tam v Zagorici napravljajo novo šolo in treba je bilo delati pogodbe in mimo vsega – župan neče, župnik neče, krajni šolski svet neče – no, pa o vsem tem govoriva kdaj drugič! Prošnjikov učiteljev je tudi že nekaj – vsaj govori se o njih –«

»Pa vendar – Julka?« hiti Pavel.

»Ne bodi tako nestrpen! Julka je tudi med njimi. Učiteljica je tam nekje na Krasu in pravijo, da prosi službe na novi šoli v Zagorici.«

»Ah!« vzklikne adjunkt napol neverjetno.

»No, ako te še kaj zanima, podam ti jutri tisti imenitni učiteljski šematizem, iz katerega se lahko uveriš tudi o natančni starosti naše Julke. Glej, tu sem bil radoveden, kar sem že prej poudarjal – in našel sem, da je Julka že davno prekoračila trideseto leto. Kako hiti čas!«

Oba sta zamišljeno molčala nekoliko trenutkov.

»Čudno, čudno – Julka in –« deje prvi adjunkt.

»- Vrbanoj!« pristavi z glasnim smehom lahkoživi notar. »Kar se je zamudilo, popravi se lahko sedaj.

Zagorica in mi nismo tako narazen in stara ljubezen ne zarjavi! Da je le pri tebi zarjavela!« pristavi z nekoliko zlobnim naglasom in postranskim pogledom na svojega tovariša.

»Ha – jaz sem že prestar!«

»Nesrečnež, toliko kakor jaz ali, recimo: eno, dve leti mlajši od Vrbanoja!«

V molku, ki je zopet nastal, čuti je bilo le tikanje ure v prednji sobi in dihanje Ančke, ki je bila zaspala pri peči.

»Toda kako je bilo vendar tedaj na Kremenu s teboj in z Julko in z Vrbanojem?« vpraša notar resno.

»Nič ni bilo!«

»Vem, da ni bilo! A nekaj je bilo vendarle! In pozneje sta se razšla, vsi ste se razšli: ti in Vrbanoj in Julka in vidva! Kako je vendar to, kako se je to zgodilo?«

Oba sta bila sedaj v položaju, ko se človeku odpira srce in jezik, ko stopa na dan čisto in resnično čustvo, katerega ne more več odeti noben ozir in noben pomislek.

In vendar je v Pavlu, kar se tiče onih nekdanjih dogodkov, prevladalo še nekaj kakor sramežljivost.

»Ej, neumnost, neumnost!« hitel je. »Toda vedi, Tine, lična deklica je bila ona Orlova Julka! Nekoliko tako – navzgor, kar pa ne škodi, ako je omejeno, pri tem pa duhovita, da smo se je kar bali; saj si jo poznal sam!«

»Oh, kolikokrat sem bil v zadregi! Toda – mladi smo bili –«

»In takrat na Kremenu! Ali se še spominjaš, kako si pritiral onega osla pred Slamarjevo hišo, kako je Maruša klicala in tekla za teboj, da nikar ne trpinči njenega sivca, kako je oni ›nebodigatreba‹ in vendar ›povsodtreba‹, oni izpiti stric Pepe kuril na ravni pod cerkvijo in pekel krompir, kako smo mi z onim kaplanom – gospod Blaž je bil menda in sedaj pase ovčice tam v idrijskih hribih – kako smo z njim vred lovili slepo miš? Ali se še spominjaš?«

»I, seveda! Pa tudi to mi je še v spominu, da smo zdajci, ko smo pojedli krompir in mrzlo pečenko ter pili tisti cviček, ki je bil zaradi imenitnosti zabit v starodavne šampanjske buteljke – da smo hipoma pogrešili tebe in Julko in Vrbanoja. Tudi strica Pepeta ni bilo nikjer, dasi se po navadi ni ganil od steklenic, dokler so bile polne. Pozneje ste prišli vsi, toda vsi ste bili nekam razvneti, samo stric Pepe ne, in pozneje, pozneje – oh, nikdar več nismo bili tako skupaj! Ti si odšel skoro, menda v nekaterih dnevih, in Vrbanoja tudi ni bilo več videti. Vsak je imel svoj izgovor; naša dekleta so ugibala to in ono, ali gotovega ni vedel nihče. I jaz sem hodil tedaj drugam; kaj mi je bilo do tega, koga in kako ljubijo drugi, sam s seboj sem imel dovolj in s svojo – no, kaj bi govoril! Danes je moja žena in srečen sem in vesel, da jo le vidim!«

Rekši, natoči Tinče svoj kozarec in ga dvigne, a Pavel ga ujame s svojim.

»Bog jo živi!« vzklikneta oba.

»Da da, takrat na Kremenu!« povzame Pavel naglo. »Saj nisem pravil še nikomur – kaj bi tudi? Zaljubljen sem bil – tako – no, tako, kakor je sploh človek v onih letih. Sedaj se mi vidi kaj takega nemogoče, preneumno bi bilo tudi! Tačas pa je bilo lepó! Vi ste skakali okrog žerjavice in kaplan Blaž vam je pomagal z gabrovim ključem vleči krompir iz pepela. Stari gospod Orel je tlačil svojo pipo, oni kapitanuš pa je kazal gospem po bližnjih gričih planote in mesta, od koder bi se najbolje streljalo na sovražnika, ako bi prikorakal po šentrupertski dolini. Julka in jaz sva hodila okoli cerkvice, čitala na belih stenah imena in napise, kar so jih pustili tamkaj obiskovalci po staroslavni šegi – menda sva se tudi ovekovečila sama – in potem sva krenila v breg na vam nasprotni strani. Bukve in smreke so rasle tam in iz mahu in listja so gledali rdeči zvonci korčkov. Julka jih je trgala, jaz pa nisem gledal ni cvetic ni na pot pod seboj niti goste veličastne šume okrog naju; videl sem le ono vitko ljubeznivo deklico, in najsi mi je nasmehoma velevala: ›Pomagajte vendar, da prineseva več cvetic tja gor!‹ – nabrati nisem mogel večjega šopka! Vzdrnilo me je le, ko je rekla: ›Sedaj bode dovolj, vrniti se morava!‹

Stala sva tedaj – še danes bi našel mesto – na ostrem ovinku gozdnega pota, pod katerim se je odpiral globok jarek z globokim prepadom na desno in levo stran, vodeč v širo dolino; pred nama na nasprotni strani onkraj

doline pa je vstajalo zopet visoko, gosto obraščeno gorovje. Julka se je hotela obrniti v breg nazaj na najkrajši pot k vam drugim. Ali tedaj sem jo prijel za roke in govoril – danes ne vem več kaj in morda tudi tedaj nisem vedel, kaj govorim; toliko pa vem, da je bilo takrat vse resno in resnično, strastno in kipeče prav iz dna srca. Ako bi mi velela, naj se vznak prevrnem v prepad za menoj, gotovo bi se bil – toda danes, danes, ha ha – kako brezumno se mi vidi vse to! In ona, Julka, stala je pred menoj, rdeča, povešenih oči, niti ganila se ni niti poskusila oprostiti svojih rok. Dasi tedaj nisem mislim o tem, ali tisti trenutek mi je šinilo navzlic duševni moji razburjenosti nekaj v glavo, o čemer sem premišljal šele pozneje, prevzela me je misel: Ti, deklica – ti ugiblješ! Ti tehtaš!

›Gospod Pavel,‹ rekla je mehko in hotela pristaviti še nekaj. A bilo ji ni več mogoče, zakaj – Andrej Vrbanoj je stal poleg naju.

›Haha!‹ zasmel se je hripavo, v lice pa je bil bled kakor nova stena.

Izpustil sem Julkine roke, in kakor se mi dozdeva, nisem prebledel, ampak če je bilo mogoče, zardel sem le še bolj in v grlu sem čutil potrebo, oglasiti se tudi z nekakim ›haha‹.

›Gospod Pavel je danes silno ljubezniv, kakor ni bil nikoli!‹ reče Julka in videl sem, kako se takisto sili na

posmeh. »Gori nas gotovo čakajo,« pristavi in vtem že steče po strmi stezi vkreber.

Obrnil sem se za njo, ali Vrbanoj me je siloma potegnil nazaj. Govoril ni ničesar, toda oklenil se me je kakor maček. Tudi jaz nisem zinil besede. Ob strmem prepadu sva krčevito držala drug drugega, oba mladostno močna, oba v divje vzbujeni, nebrzdani strasti! Toda njega strast je bila silovitejša od moje. Zdelo se mi je, da me hoče pahniti v prepad. In v tem tihem ruvanju, ko sem jaz le silil od roba – danes še me izprehaja mrzla polt – vtem se je zdajci prikazal, meni kakor angel iz neba, stric Pepe in naju razdružil. Tistega pijanca – saj veš, bil je brat, ponesrečen brat gospe Orlove, bivši častnik – nikdar nisem rad videl, ali tedaj – – – no, ljubi Tinče, sedaj veš tisti dogodek!

Prišli smo vsi zopet h kremenski cerkvici, razvneti, kakor si rekel, toda molčali smo o tem, kar je bilo. Saj je imel vsak dovolj vzrokov, samo stric Pepe ne; a tega je menda potolažila Julka. Ko smo se vračali domov, govoril sem in hodil samo z Marušo ter pozvedel iz nje blebetanja, da je bilo nekaj ljubezni med Vrbanojem in Julko. Drugega ti ne bom pravil. Odrinil sem od vas in tvoje gostoljubne hiše, Andreja tudi menda ni bilo več na Veselko. Pozneje pa smo itak hodili vsak svoj pot.«

»Mladostne neumnosti!« meni Tinče.

»Res; toda semper aliquid haeret – in tudi taki, recimo, smelo otročji dogodki puščajo viden sled za vse

življenje. Takrat sem bil zaljubljen – da rabim vulgaren izraz – res zaljubljen – potem pa nikdar več tako.«

»In Andrej?«

»Ne vem! Slišal sem, da se ogiblje ženske družbe, kar itak sam veš!«

»No – ako pride Julka v Zagorico?« pošali se notar.

»Naj pride; z Andrejem ali s komerkoli se zaradi ženske ne bodem več tepel! Ančka, Ančka – plačam! A še skoro za vas bi se ne tepel, Ančka, ali ni res?«

»Res!« reče Ančka in si mane zaspane oči. Vedela pa ni, kaj je trdil adjunkt v svoji šali; ta pa takisto sam ni znal, da mnogokrat tudi taka ali enaka lahkomiselna in nepomembna beseda govornika postavi na laž!

IV

Oče Krača je stal sredi ceste ter se kakor vojni general oziral na desno in levo stran po hlapcih in pomagačih, ki so ob cestnih jarkih postavljali dva mogočna mlaja. Mrak je že legal na dolino.

»Škarje naprej!« velel je krčmar in hlapci ob desnem in levem mlaju so potisnili za nekoliko korakov naprej velikanske drogove, ki so sredi obeh obeljenih smrek, obpeti z debelimi verigami, podpirali težki drevesi. Tako se je za nekaj stopinj dvignil vsak mlaj, tičoč s spodnjim koncem v globoki jami. Eden je že stal navpično, drugega pa so obkolili na glasno krčmarjevo povelje: »Škarje okrog!« in ga potiskali vzpored s prvim prav tedaj, ko se je adjunkt Pavel pridružil gospodi, ob cesti gledajoči ta redki in zanimivi prizor.

»No, oče Krača, kaj takega bi si ne bil mislil, da ste tako pozorni in ljubeznivi, ko niti ne veste, kakšen bode naš novi sodnik!«

Oče Krača je debelo pogledal in napol odprl usta, zinil pa ni ničesar.

Za adjunktovim hrbtom je poštar iztrkaval pipo in pokašljeval napol glasno.

»Kaj – sodnik?« vpraša Krača naposled, ko nihče drug ne reče ničesar.

»Ej, nocoj pride sodnik Vrbanoj,« odgovori adjunkt Pavel, »in vi kot župan in vaša ali naša občina mu vendar napravljate ta slavolok?«

Krača je bil pameten mož in je takoj razumel ves položaj.

»Da, da!« dejal je. »To bode kar za – dva! Ti, Minče, čuj – glej ga, saj nima ušes – Minče! Deska mora na levi strani nekoliko više!«

Tako zapoveduje se umakne kar za dvajset korakov od drugih.

Poštar je še vedno kašljal, davkar pa, ki je stal s svojimi hčerami blizu adjunkta, smejal se je na glas.

Pavel je zrl na desko, ki naj bi vezala slavolokova stebra, in čital na srebrno-zlati podlagi pozdrav, sestavljen od belo-modro-rdečih črk: »Mir tej hiši in vsej fari!«

»Kaj pa je to?« vzklikne na glas in njega lice ne kaže prav nič onega duhovitega sijaja, ki ga je značil vselej, kadar se je živo razgovarjal.

»Bog vas je dal – ali še ne veste?« zagrohota se davkar in njega hčere mu takisto pritrdijo.

»Kaj?« deje adjunkt. »To je za kakega župnika, ne pa za sodnika!«

»I, seveda!« meni poštar nekam sramežljivo.

»Ta napis mora izginiti!« jezi se adjunkt.

»Ne, ne,« tolaži ga poštar, dočim se smeje vsa družba, »saj ta napis ni odločen sodniku, ta je za župnika, ki se nocoj popelje tu skozi v Babino polje!«

Sedaj se takisto adjunkt zasmee na ves glas.

»No, morda bode pa tudi umesten pozdrav našemu sodniku!« vzklikne dobrovoljno in poskuša zatreti hudomušni izraz, ki mu sili na lice. –

Zvonovi župne cerkve grobeljske se oglase. Veliki zvon poje veličastno svoj enakomerni »bem-bam« in vmes pritrkava spretni cerkvenik s srednjim in malim zvonom, nekoliko časa s tremi udarci v presledku med zvoki velikega zvona, potem s petimi, naposled s sedmimi. To je bila vselej njegova največja umetnost! Saj je bilo pa tudi treba dovolj telesne moči, zdravih prsi in krepkih rok. In vselej, kadar je prestopil iz mirnejšega udarca v hitrejši udarec, počili so na griču poleg cerkve trije topiči, zaporedoma vžgani po vestnem in izkušnem pomočniku cerkvenikovem.

Adjunkt Pavel je mnogokrat trdil, da ni klerikalec, in je to svoje mišljenje hotel dokazati ob raznih prilikah. Zato je tudi sedaj naglo odšel od slavoloka in krenil proti Kračevi krčmi.

Skoro v veži se srečata z notarjem Tinčetom, ki je že zaprl pisarno in sedaj radovedno čakal dogodkov, ki naj bi bili vprav zgodovinsko znameniti Grobljem in okraju.

»Vrbanoj bode mislil, da je slavolok zanj!« zasmeye se proti adjunktju.

»Jaz sem tudi mislil!« meni Pavel. »Vedel bi pa vendarle rad, bode li Krača babinopoljskega gospoda sprejel oficialno, kaj li?«

»Beži, beži! Liter vina bode postavil predenj in pojal Ančko po hiši, češ sedaj to, sedaj ono, končno pa se bodeda z gospodom dogovorila zaradi tedenskega mesa in – sprejem bode končan. Ti – ah, stoj, stoj! Julka je tukaj. Prav sedaj se hoče odpeljati.«

Pavel je veselo poslušal prvo modrovanje notarjevo, ob njega zadnjih besedah pa se je zganil.

»Tukaj? Kaj dela tu?«

»Dekret ima! Dekret za Zagorico! In še nocoj se odpelje tja. Niti k moji ženi ni hotela danes, skoro pa pride zopet semkaj.«

Adjunkt se zavrti v polkrogu in je že nekaj korakov od hišnih vrat, ko ga prisili veseli notarjev klic, da se vrne.

»Pavel, Pavel! Gospodična Julka Orlova!«

Poleg Valentina res stoji Julka.

Častiti čitatelji naj oprostite, ako precej ne najdejo natančne fotografije te novodošle osebe. Znano jim je, da je že prekoračila trideseto leto svoje dobe, in edino to je morda tako prevzelo nekatere, da bi ne verjeli novo predloženi sliki. Reči hočemo le to, da se Julki ni poznalo tistih trideset let, ali kolikor jih je že imela.

In prav to je povzročilo, ako ni prihajalo iz hipne zadrege, da je adjunkt Pavel, ves zardel, viharo pozdravljajoč in gospodični stiskajoč roko, izustil neumestne besede: »Oh, gospodična – po tolikih letih, po tolikih letih se vidimo iznova!«

»No, pol stoletja vendar še ni!« deje Julka nasme-homa, dočim vendar naglašuje svoje besede nekoliko zlobno.

»Nama se pa skoro tako dozdeva, odkar namreč ni-sva videla vas,« reče Valentin.

»Vi pa, vi! Oh, recite, kolikokrat ste se me spominja-li?« očita Julka napol resno.

Od ceste sem se začuje ropot dveh kolesljev in majhna gneča se naredi tamkaj.

»Tukaj je – novi župnik babinopoljski!« vzklikne Pa-vel, porabivši to ugodno priliko, da si zopet dobi prejšnje duševno ravnotežje.

»Čula sem, da pride nocoj,« deje učiteljica, »toda moj voz je tudi že pripravljen. Zbogom, gospoda!«

»Oh, kaj že? Kaj tako hitro?« reče Pavel.

»Nocoj pač! – Da se skoro vidiva, gospod Valentin! Priporočite me svoji soprogi in oprostite!«

Vtem že sede na enovprežni vozič ter uravnava kovček in nekaj škatel poleg sebe. Voznik, širokopleč kmetski fant z dolgo smotko v ustih, udari po konju in zdajci zdrdrata z dvorišča.

»Uboga deklica!« reče adjunkt.

»Zakaj?« meni Valentin. »Videti je zadovoljna!«

Dalj govoriti ni bilo moči, zakaj s ceste je prihajala velika družba in pozdravljali so se kar vprek.

Novi župnik, »gospod Frančišek«, kakor ga je nazival oče Krača, z njim njega kaplan, ki se mu je pripeljal naproti, župnik grobeljski in nekaj imovitih gospodarjev iz Babinega Polja, oče Krača in njega sin, davkar in poštar, oba trgovca grobeljska – vsi so bili skupaj. Sedaj je še prihajal učitelj, ki je zamudil sprejem, ali bolje rečeno, prihod gospodov.

»Tu si nekoliko odpočijemo!« meni gospod Frančišek, ko se predstavijo drug drugemu, in skoro potem sedi vsa gospoda, duhovna in posvetna, v znani zatohli sobici.

Razgovor se iz početka ni mogel prav razviti – vreme je bilo skoro obdelano, setev in žetev tudi, politike se sedaj še ni hotel nihče lotiti, starih skupnih znanstev ni bilo najti, in šele ko so prišli po nekovem skrivnostnem prirodnem zakonu na red dohodki in plače te ali one župe, te ali one javne službe, vnela se je jako živahna razprava. Vendar tudi to je zdajci ustavil Kračev Minče, stopivši v sobo z glasnim vzklikom:

»Sodnik je tukaj!«

Zaeno je vrgel na zadnjo klop v kotu debel plašč, dežnik in kovček, katerega je prinesel z voza.

Sodnik Vrbanoj pa je bil tudi že med vrati, ko so vs-tajali adjunkt in davkar, notar in poštar in drugi razen duhovnikov, da ga pozdravijo.

Bil je po svoji zunanosti res takov, kakršnega sta ga že nekoč opisala adjunkt in notar: velik, krepak, moškega, resnega vedenja, in vendar v vsem svojem gibanju nekoliko neroden. Izprva ni vedel, komu bi najprej segel v roke, toda ko je pozdravil – in sicer prav prisrčno in prijazno – Pavla in Valentina, opravil je tudi hitro z drugimi in sedel ob gorenji konec mize poleg domačega župnika.

»Ali nisi videl mlajev?« pošali se Valentin. »Saj si takoj vedel, da –«

»– niso namenjeni meni!« pristavi Andrej.

»Prislužite si jih, prislužite!« reče gospod Francišek sladko, vendar z zasmehujočim izrazom na licu.

»Vi si jih menda tudi še niste, častiti gospod, niti tu niti v Babinem polju?« vrne takisto Vrbanoj in glasen smeh posvetne gospode, ki zazveni po njega besedah, priča, da med njo in onimi tremi duhovniki ni posebnih simpatij.

Učitelj je poštarju zadovoljno šepnil na uho, toda oprezno in tako tiho, da ga je poštar komaj slišal: »Ta je pa srčen, ta se jih ne boji!«

Gospod Francišek je hotel jezno odgovoriti, toda domači župnik je segel v besedo s pomirljivo opomnjo:

»To je že taka navada pri nas – ti mlaji!«

»In lepa!« pritrди Vrbanoj in s tem tudi izgine iz družbe bojeviti duh, katerega je vcepil gospod Francišek z zabavljivo svojo opazko. Sicer je bil novi babinopoljski

župnik še vedno take volje, da bi piknil tega ali onega, in je tudi imel radovoljnega pomočnika ob svojem kaplanu, ki bi bil sedaj silno rad govoril le o slovenskih liberalcih; toda domači župnik ni dopuščal, da bi se razgovor poostril.

Ena prilika pa se je vendarle še ponudila gospodu Frančišku, da je pomogel svojemu jeziku do sijajnega uspeha.

Nesrečni poštar je namreč zdajci začutil potrebo, poseči v debato in izpregovoriti o novem predmetu, od katerega je v svoji nekoliko zlobni naivnosti pričakoval mnogo zabave.

»Kje pa imate svojo kuharico, he, he, gospod župnik?« vprašal je, kakor bi se hotel nekoliko pošaliti.

»Jutri pride v poštnem zavitku; prosim, da se mi dostavi ekspresno!«

Smeh je bil sedaj ves na župnikovi strani in poštar, rdeč kakor kuhan rak, od same jeze ni vedel kaj odgovoriti. –

Takšna je bila zabava naše gospode prvi večer ob prihodu Vrbanojevem.

Ko sta se ločili obe stranki – duhovniki so skoro odšli – znesel je poštar svojo jezo s polglasnim vzklikom:

»Ej, pravega ptiča so dobili tja gor v Babino polje, ta jih bode učil kozjih molitvic, ne pa božjih!«

In rekši, je pomenljivo namignil s cevjo svoje pipe.

Zunaj pa je sedal gospod Frančišek s kaplanom na voz in še prožil roko grobeljskemu župniku v slovo. Ko pa je zaropotal voz z dvorišča, vzdihnil je gospod Frančišek in se obrnil k poslužnemu kaplanu, zaničljivo rekoč:

»Ej, gospod Luka, nocoj sva pa – med koprive padla!«

V

»Zakaj se pa ne oženiš?«

»I, zakaj se pa ti še nisi?«

Ti vprašanja sta bili naglo izpregovorjeni drugo za drugim. Prvič je vprašal sodnik Vrbanoj, drugič adjunkt Pavel. Drugo vprašanje je bilo odgovor prvemu; nato je pa zavladal molk v mali družbi, ki je sedela nocoj kakor skoro sleherni večer pri okorni mizi v Kračevi krčmi.

Sodnik se je bil popolnoma udomačil in je tudi že poznal – kolikor toliko – dobra in slaba svojstva onih, s katerimi mu je bilo občevati dan na dan; počasi pa je spoznaval tudi one, ki so mu prihajali blizu le po svojih pravnih opravilih. Ali to spoznavanje je bilo sila subjektivno spričo tega, kako se je bila vršila njega izobrazba.

Kmetsko vzgojen, gimnazijsko poučen, na vseučilišču pa posvečen vedi za kruhoborbo – vtem še duhomorno vojaško leto – zahajal ni nikdar v kroge, kjer vlada blažilna moč izobraženih žena, in sicer zato ne, ker ni imel prilike niti volje, da bi zahajal kam drugam. Dobro se mu je godilo po njegovem mnenju le tedaj,

kadar je dobil ob praznikih od nekega starega strica nekoliko goldinarjev. Te je zapravil v družbi enakomiselnih tovarišev, bodisi na nedeljskem izletu ali v kavarni, odprti vso noč. To je bilo takrat, ko je študiral na vseučilišču. Pozneje pa je bilo drugače. Stričevih podpornih goldinarjev ni bilo več; plača, katero je dobival v prvih letih svojega službovanja, bila je sicer majhna, ali vendar tolika, da mu ni trebalo stradati. Seveda je moral štediti, in to ni bilo težko. Vstajal je ob sedmih, nekoliko se izprehajal, šel potem v urad, opoldne zopet k obedu v skromno predmestno krčmo, potem za pol ure v kavarno in nato zopet v urad do šeste ali sedme ure zvečer. In potem? Pol ure v kavarno pogledat najnovejše večerne liste in nato zopet v staro, toda ugodno krčmo na predmestju, kjer je vitka točajka Nežika tako resno in skrivnostno povedala, kaj je nocoj svežih jedil in kaj jih ni. Tam je sedelo več kolegov in v živahnem razgovoru o dnevnih dogodkih so minevali večeri. Zapeli so časih še kako pesem, o posebni priliki poklicali »štefan« vina, toda nad vsemi je že ležalo tedaj nekaj kakor tesnoba, ki stiska vojaka pred bojem. In boj, pravi boj za obstanek, za prvo službo – za avanziranje, ta boj je bil še pred njimi, in dasi niso znali – skoro že med njimi!

Potem je prišlo prvo stalno imenovanje. Vrbanoj je prišel za adjunkta k majhnemu sodišču južne Kranjske in bil tam več let. Uradnega dela je bilo dovolj, izven urada pa nobene take družbe, da bi se smelo reči: Vrbanoj

se je učil v nji; ne, sam je oddajal od svojega. Ondi je med učitelji, trgovci, davčnimi uradniki in sploh ljudmi, ki so bili glede izobrazbe za dobro stopinjo pod njim, na katere pa je bil v vsem neuradnem času in občevanju navezan, prebil skoro ves svoj prosti čas ter se privadil tudi nekovi vznesitosti, češ: »Vendar sem boljši od vas vseh in več nego vi!« Kakor je rastle to prepričanje, takisto je čim dalje bolj mrzil druge boljše gosposke družbe. V obližju je stanovala v prijaznem gradiču plemenita obitelj, katera je vedno rada sprejemala sosednjo gospodo; Vrbanoj je bil ondi samo enkrat, ali potem se mu je zdelo vse – preošabno; razloga temu ni vedel, tičal pa je ta razlog zanj edinole v tem, da je prišel v družbo, katera mu je imponirala s svojo splošno in družabno omiko. –

»Zakaj se pa nista oženila že oba?« dejal je tretji v družbi, notar Valentin, ki se je sleherni večer shajal s prijateljema. »Danes je bila Orlova Julka tukaj – glejta, to bi bilo nekaj!«

Zasmejali so se vsi trije; Pavel in Andrej sta vzela oba zaeno kozarec v roke in izpila kratek požirek, Valentin pa je novič zažigal svojo pipo.

»Danes je bil menda glavar, okrajni glavar tukaj!« reče Vrbanoj.

»Uradni dan je bil!« meni Pavel.

»In Julka se mu je predstavila kot zagoriška učiteljica,« pristavi Valentin. »No, gledal jo je izvestno kakor – pravil ali trdil ne bodem, kako – pač pa, kakor že zna,

kadar je v zadregi! Saj vesta oba in spominjata se, da je naš okrajni glavar poznal Julko že tedaj kakor mi vsi trije. Samo tega ne vem, je li bil takrat z nami na Kremenu? – Oh, seveda! Kakšen božji volek je bil! Med drugimi se je šetal, mi se nismo brigali zanj, mlajši je bil od nas, doma pa tam na sosednji graščini in mogočnega strica je imel, plemiča, in sam je takisto plemič –«

»Saj si ti tudi!« zasmeje se Vrbanoj, kakor bi hotel odmakniti razgovor drugam.

»Ali kakov?« deje Valentin. »Meni vse plemstvo ni pomagalo ničesar!«

»Onemu pa je!« reče Pavel.

»Julka je potem prišla k moji ženi in pravila, kako ljubeznivo se je vedel glavar. Kako lahko je to! In če pomislim na nekdanja leta – tedaj ga je gledala Julka kakor preprostega otroka, in sedaj –«

»Dejal bi, da ga tudi sedaj ne gleda drugače,« meni Pavel resno.

»Hoho!« zasmeje se Vrbanoj, in to tako zaničljivo, da onadva kar osupneta. Sodnik je že vedel, da biva Orlova Julka v tem okraju, toda daljšega pomenka o nji še ni bilo v tej družbi. Tudi so se bili vsi trije že prijateljski razgovarjali o svojih dijaških letih in o življenju na počitkih, samo onega dogodka na Kremenu, o katerem je bil pripovedoval Pavel Valentinu, omenil ni nihče vpričo sodnika. Valentin je bil prvi, ki se je z nocojšnjo opazko dotaknil tega kočljivega spomina.

»Ančka, ali zopet spite?« zakliče Vrbanoj v prvo sobo, zakaj onadva sta umolknila po njega zadnjem zasmehu. »Ančka! Pridite semkaj!«

Deklica pride in hoče vzeti steklenico, da jo novič natoči. Vrbanoj jo prime za roko, z desnico pa okoli pasa in jo potegne k sebi, rekoč:

»Midva sva še – drug za drugega! Kajne, Ančka?«

Deklica ne odgovori ničesar, ampak se mu naglo izvije; Valentin se smeje, Pavel pa jezno gleda ta prizor.

»Taka deklica, to bi bilo še nekaj!« nadaljuje Vrbanoj po Ančkinem odhodu. »Videti je nepokvarjena, pridna, lepo lice ima in pa, in to je glavno: nič tistega gospoškega, česar še opisati ne morem, tistega, kar mi je tako zoprno.«

»Vzemi jo! Zakaj je ne vzameš? Vse prste si oblizne!« poroga se Pavel, ali tako, da nekaj kakor jeza zveni iz njega besed.

»Samo čudim se, da je še ti nisi, ko jo vendar že poznaš toliko časa!« zavrne ga Andrej.

»Saj si lahko premislim!«

»Ko bi vaju ne poznal, prijatelja, dejal bi, da se šalita,« oglasi se notar, »ampak v vajinih besedah tiči nekaj, iz česar skoro sklepam, da bi se res dolgo ne upirala, nego se ženila, prav resno ženila pri tejle neumni puncici.«

Pri teh besedah se Ančka vrne z vinom.

Sedaj jo Pavel, nikar da bi odgovoril Valentinu, prime okoli pasa; toda Ančki je bilo nocoj vse preveč; prav nejevoljno odpahne Pavlovo roko in odide iz sobe.

»Glej, to je usoda takih deklic! Iz roke v roko! In najsi je še tako dostojna in poštena, vendarle je cvet, katerega svaljkaš po rokah!«

»Oh, kje pa najdeš sveže cvetove?« zavrne ga Vrbanoj cinično. »Toda pustimo to!«

In vsem trem je bilo tako prav; menili so se o drugih rečeh, a tudi ne več dolgo; prejšnji prizori in govori so ostavili nekaj neprijetnega, kar se nocoj ni dalo več izbrisati.

VI

Dobrega pol leta pozneje je grobeljski župnik v nedeljo zjutraj med prvo mašo z lece oklical prvič, drugič in tretjič gospoda Andreja Vrbanoja in gospodično Ančko Kračevo ter povabil vsakogar, ki bi vedel o zadržku namerjanega zakona, da se zglesi v postavljenem obroku.

Ta novica je udarila poslušalcem siloviteje na uho nego evangelij o poslednji sodbi; vse je bilo presenečeno, gospoda in kmetski ljudje; samo Matižarjeva Katra, ki je sleherno nedeljo klečala ob stranski spovednici in bila zamaknjena edino v pobožnost in v pokoro grehov svojih, ni se menila za lahni šum, ki je nastal po cerkvi. Ko je odšel župnik z lece in se opravljal v zakristiji za sv. mašo, stikalo je vse glave in šepetalo. Davkarjevim trem gospodičnam, sedečim v klopi pred oltarjem, zastajala je sapa, toda napele so ustna, češ: »To smo že vedele – kaj pravega dobi!« Poštar in poštarica sta se pogledovala, kakor bi jima trebalo zdajci odpraviti trgovinskega ministra z »ekstra pošto«; oba grobeljska trgovca, ki sta prihajala v cerkev navadno tedaj, ko je župnik završeval

svojo propoved, in sta potem le pazno poslušala oklice in oznanila, zmožna sta bila v prvem trenutku samo ene misli: »Kje bode kupoval?« Ali takoj sta lažnivo zatrjevala drug drugemu: »Oh, to sem že davno vedel!« – Notarjeva gospa, katera je imela svoj sedež pod leco med dvema kmetskima gospodinjama, ni mogla najti v svoji molitveni knjigi začetka sv. maše in je brskala zadaj med litanijami; najrajši pa bi bila ušla domov zbuditi soproga, zakaj Valentin je bil len, ni hodil k maši in je spal, dokler ni moral v pisarno. Da Vrbanoja in Ančke danes ni bilo v cerkvi, to je umevno, saj tisti po krajevni navadi ne gre v cerkev, kogar »mečejo z lece«; adjunkt Pavel pa tudi ni bil vsakonedeljski obiskovalec in prav danes so ga radovedneži pogrešali. Učitelj, ki je oskrboval službo organistovsko, razgovarjal se je tako živahno s svojimi pevkami o najnovejšem dogodku, da je pozabil pedalov, ko je pozvonil zvonček ob zakristiji, oznanjajoč mašnikov pristop, ali tudi to je bilo brez pomena, zakaj cerkvenikov pomočnik, ki je vlekel mehove, šepetal je, pozabivši svoj posel, vedno še z davčnim eksekutorjem, kateremu je bila naloga peti bas v cerkvenem zboru. Med kmetskim ljudstvom po cerkvi pa je šlo od ust do ust: »Oh, ta Ančka, ta ima srečo!« – »Ta Krača, ta jo zadene!« – »No, sedaj bode pa še bolj vihal svoj nos!« – »Škrice si bode napravil!« – »Od samega bogastva ne bode vedel, kje bi se popraskal, kadar ga zasrbi!« – »I, kaj bogastvo? Šteti bode moral, šteti; saj je dolžan tisti

Ančki!« – »Pa pri sodišču – tam bode opravil, kar bode hotel; jaz bi se ne pravdal z njim, če bi imel sto prič!« – »Beži, beži, še manj bode opravil! Škric je škric – tlačil bode Kračo samo zato, da bode lepše videti!«

Tako je šumelo od ust do ust, od ušesa do ušesa, in šele ko so po naporu cerkvenikovega pomočnika zapele orgle, poleglo se je šepetanje. Po končani maši pa je hitela govorica z ljudmi na vse štiri strani. –

Adjunkt Pavel je čakal, da dobi svojo kavo. S kavo vred mu je prinesla strežnica tudi najnovejšo novico o sodnikovi zaroki. Kakor vobče ni bil vajen govoriti s strežnico več, nego je bilo neizogibno treba, tako tudi danes ni črhnil besedice, ampak pazno je vlival kavo na sladkor v čaši. Stoprav, ko je dekla odšla, pogledal je po golih stenah svoje sobe, na umazana tla, potem se ozrl na pajčevine v kotu nad pečjo in nato, smotko vžigajoč, stopil k oknu, kjer je imel razgled na dokaj širo ravan, po kateri se je vil med sivim vrbovjem in košatimi jeseni majhen potok. Zadaj je vstajalo zeleno gorovje, prostrano in valovito; tu in tam so se z obraščenih brd lesketale bele stene posamičnih hiš. Prizor je bil lep in jutranje sonce ga je še bolj krasilo.

Pavel pa je le nekoliko trenutkov gledal prijazna sela, ki so se mu v sončnem odsvitu smejala tako ljubko.

»Tu en dom, tam zopet drugi, tu žena in otroci, tam zopet prav tako!« – To je izustil skoro glasno. »In sedaj

ta Vrbanoj!« pristavil je nehote. Obrnil se je od okna in nejevoljno bacnil par neosnaženih čevljev izpod nog.

»Zavidam mu je ne, te – te Ančke!«

To je še mislil, ko je pil svojo kavo. Nekam jezno je postavil čašo na mizo.

»In pa – da nikomur ni zinil besedice!« To mu je sedaj najbolj vrelo po glavi, ko se je odpravljal z doma.

V pisarno prišedši, najde pismo Vrbanovo, v katerem mu sodnik naznanja, da ima za nekaj tednov dopust in da njemu izroča uradno nadomeščanje. Ko se zvečer oglasi pri Krači, tudi Ančke ne vidi ondi; odšla je bila v mesto in za nekaj tednov se vrne s potovanja – soproga sodnikova. Tako so zvedeli vsi naši znanci, pijoči nocoj pri Krači na zdravje in srečen zakon obeh zaročencev.

Umevno je, da se je skrivaj mnogo šepetalo, ugibalo in zabavljalo; kadar pa je sprožil kdo napitnico, oblizano in nališpano po visokozvenečenih frazah o iskrenem čestitanju in prijateljstvu, vpilo je vse križem: »Živela!« in »Mnogaja leta!«

Očeta Krače ni bilo doma, odpeljal se je k poroki, katera bi se zvršila drugi dan; Minče pa je po očetovem in ženinovem naročilu točil vino zastonj, kolikor ga je hotela gosposka soba, hlapcem in vaškim fantom pa je postavil polno vedro na dvorišče.

VII

Pozno je bilo, ko sta se vračala Pavel in Valentin domov. Za njima so iz odprtega okna Kračeve krčme hrumeli neubrani glasovi divjega zbora, ki je mučil nocoj že tretjič »Zagorske zvonove«, tam iz nasprotne dobrove, kjer so odšli po stranskih stezah grobeljski fantje v sosednjo vas, pa je odmevalo njih ukanje.

Pavel in Valentin ves dan nista bila skupaj in zvečer v krčmi se tudi nista mogla izgovoriti o današnjem dogodku, tako važnem za grobeljsko družbo; vedno je bil kakov sosed vmes z vprašanji in opomnjami.

Sedaj sta bila sama.

»Kaj praviš ti?« vpraša prvi Valentin.

»Radoveden sem, kaj ti meniš!« izogne se Pavel.

»Bedastoča – največja bedastoča! Le ne vem, kam se je zagledal! V tiste črne oči, v ta tanki život? Vrag ga vzemi, ako bi ne dobil ženske s temi svojstvi in poleg tega vsega drugega, česar je treba takemu možu. O denarju ne govorim – on je, kar se tiče potrebščin, skromen mož in se bode vedno ravnal po razmerju, kakršno zmore,

ampak ženske izobrazbe je treba! Kaj bode s to neumno punco, ki se je naučila pisati in čitati za silo, ki sešteje nekaj števil, kadar jih je treba napisati s kredo na vrata, ki ti zna prinesiti dobro spenjeno pivo, češ da je vselej sveže, kadar se ji natakanje posreči; ki pa pozna vsaj v mislih vse tiste javne in skrivne grehe teh krčmarskih beznic, po katerih se moramo klatiti, ako hočemo govoriti drug z drugim – kaj bode s tako ženo?»

»Kdo bi trdil, da taka žena ne more osrečiti moža, kakršen je Vrbanoj?»

Pavel je dejal to nekam lahkomiščno, samo da je nasprotoval prijatelju, ki se je bil nenavadno razgrel.

»Ti tega sam ne veruješ – sicer bi –«

»No, kaj bi sicer?» hiti Pavel.

»Sicer bi jo bil ti prej vzel nego Vrbanoj!« konča razburjeni Valentin.

Njegov tovariš se posiljeno nasmehne – na ta argument mu ni bilo najti hitrega in odločnega odgovora. Obstaneta na mostu, ki se tu vzpenja nad potokom, šumečim v globokem jarku pod njim. Lunini žarki se odsvitajo iz belih pen, ki se gosté doli med razjedenim kamenjem.

»Da sem odkritosrčen, dragi moj,« zine zdajci Pavel, »moram reči, da bi mi bila ta deklica všeč; zakaj tudi ne? Toda – tako – kar za ljubezen! Za ženo bi je ne maral!«

»No, vendar!« deje notar malone zadovoljno. »In zato pritrdiš tudi ti, da je ukrenil Vrbanoj nekaj prav

neumnega, nekaj, kar je odločilno zanj in za vso njegovo prihodnost! In kakor sodim, ne bode to korak k sreči njegovi!«

»Zakaj bi ne bil?«

»Pomisli, Vrbanoj ne bode vedno sodnik tu pri nas in njega Ančka tudi ne bode vedno taka lepa vitka deklica, katero poljubiti mora biti posebna slast. Golobje življenje med štirimi stenami prestane – morda že takoj! Andrej brez dvojbe še avanzira; svetovalec bode, morda pride še više; v večjih mestih bode služboval in tam mu bode treba ožje družabne dotike s kolegi, vrstniki in njih družinami: kako bodo gledali to neveščo točajko, ki do tedaj že izgubi vse, kar ima sedaj lepega in prikupnega: mladost in črne oči, šegavost in vitko rast, ki pa se ne bode znala obračati na desno ali levo in ne bode vedela odgovora, kadar bodo skrite puščice letele nanjo v družbi, katera je ne bode štela enakopravne po izobrazbi, bodisi splošni, bodisi samo družabni.«

»Napačno sodiš, dragi moj!« zine Pavel nekam živo. »Koliko jih poznaš tudi ti takih žena, ki kar naravnost na laž postavljajo tvoje modrovanje. Mlada žena je zmožna vsake izobrazbe; taka bode, kakršno si vzgojiš!«

»Ako me ljubi! Ako me tako ljubi, kakor sanjamo mi časih o ženski ljubezni, in če ji je poleg ljubezni, katera mora biti čista, brez vsakega egoizma, vcepljena v srce kal tistega ponosa – – –«

»No – kakšnega?« zasmije se Pavel na glas, ko Valentin nekoliko prestande, ne da bi končal stavka. »Menda si pri koncu s svojim modrovanjem?« pristavi ironično.

»Imenuj oni ponos, kakor ga hočeš, samosvest, vzgojo, nravnost –«

»Čakaj, pomagam ti!« deje Pavel smehoma. »Imenujem ga kal tistega pravega ženstva, katerega iščemo tako zaman!«

»Prav praviš!« pritegne Valentin resno. Našel ni izraza pojmu, kateri je pa vendar še obema, dasi sta ga imenovala, plaval nekam temno pred očmi.

Bila sta že pred notarjevim stanovanjem.

»Ne jezi se! – Videl bodeš, kako imenitna gospa bode še ta Ančka! Škoda – sedaj je ne smemo več objemati!« deje adjunkt cinično.

»Ti bi jo sedaj morda še rajši nego prej,« pravi Valentin nekoliko nezadovoljno, »in to menda navzlic svoji izborni teoriji o vzgoji žena po njih soprogih!«

»Spat pojdi, spat, Tinče, in tiho bodi po stopnicah – petelin bode skoro pel!« pravi adjunkt smehoma in krene proti svojemu stanovanju.

VIII

Imeniten dan se je bližal Grobljanom.

Več mesecev že je pripovedoval župnik ob raznih prilikah z lece, da bode letos prav sto let, odkar je bila ustanovljena domača fara, in da je treba kar najslovesneje praznovati ta spomin. Njega besede niso padale na kamnita tla, zakaj kmetsko in trško prebivalstvo, katero se navadno ni štelo med našo gospodo, bilo je takoj silno vneto za posebno proslavo te stoletnice. Očetje in žene, vsi so bili edini in tudi popolnoma zadovoljni s tem, da bode s slovesno božjo službo, s pokanjem topičev in z »ofrom za cerkvene potrebe« vse opravljeno; zvečer potem seveda godba v krčmah, nekoliko plesa za mlade ljudi, starim pa zajamčena pravica, da se nekoliko napijó.

Pri gospodi pa župnikov poziv tudi ni ostal glas vpijočega v puščavi. Trebalo ji je res že posebne prilike, da stopi iz svojega vsakdanjega gibanja in da vsakdo pokaže, kaj in kako zna tudi tedaj, kadar ne gledajo nanj samo domače oči.

Ampak slavnost farne stoletnice bi bila premajhna, da je ostala samo med cerkvenimi stenami in se končala zvečer v zatohli krčmi s pretepom domačih in tujih fantov; prvo je za župnika, drugo je za kmeta, za gospodo pa ne ostaja skoro nič. Ali kakor vselej v kritičnih slučajih, tako se je oglasilo tudi tu več rešilcev, ki so izvirne svoje ideje vrgli med kritično ugibajoče občinstvo.

Učitelj se je spomnil, da grobeljska šolska mladina še nima svoje zastave, dasi jo imajo že davno vse sosednje šole; notar Mali pa, ki je poleg svojih uradnih opravil čutil vedno neutešljivo potrebo, da se je vtikal v vse možne druge javne posle, presenetil je nekega večera družbo pri Krači s predlogom, da je ob priliki farne stoletnice ustanoviti – gasilno društvo.

Razgovora je bilo veliko; o šolski zastavi ne toliko, zakaj tu se je vsakdo z majhnim doneskom odkupil enkrat za vselej; predlog o gasilnem društvu pa je povzročil obširno razpravo.

»Kje dobiti denar?«

»Kje člane?«

»Vse, vse – ako se le hoče!«

Tako je šumelo po Kračevi sobi. Vrbanoj, ki je bil nocoj izjemoma posetil družbo – zakaj odkar je bil oženjen, prihajal je le malokdaj v krčmo – vrgel je sedaj in sedaj v razgovor ironično opazko, kateri pa ni bilo pravega odziva. Vsi so smatrali vprašanje o gasilcih jako resnim in se stvarno razgovarjali jako živo.

Le adjunkt Pavel je trdovratno molčal in vlekel ob svoji pipi.

»No, ti pa ne zineš nobene – seveda, ker pripadaš pravim kočarjem – danes tukaj, jutri tam!« razvname se zdajci notar. »Skoro bi ti želel, da ti zgori tisti tvoj kovček s tremi pari nogavic! Morda si ga celo zavaroval za cel tisočak?«

»Ne jezi se, Tinče!« zasmije se Pavel. »Jaz često ugibljem kaj drugega. Gospoda slavna, usojam si vas opozarjati na drugo važno stvar,« pristavi z zlobnim naglasom, »ki se pa tiče vprašanja, katero ste že rešili, kakor mislite!«

»Kaj? Kako? Katero?«

»Jaz menim šolsko zastavo!«

»No, ta je vendar srečno pod kapom!« deje davkar.

»I, seveda! Denar je tu, zastava se tudi hitro kupi – blagoslavljala se bode tudi – ampak –« Adjunkt hudomušno prestane.

»No, kaj – ampak?« hiti učitelj.

»Kumice še nimate – kumice je treba!« pristavi Pavel hladno.

Ta opazka povzroči za nekoliko trenutkov splošen molk.

»Kumice, ki zabije prvi žebelj v banderišče, ki podari lep svilen trak, z zlatom in srebrom pretkan in prevezan ter ga pripne na banderišče, potem pa pogosti šolsko mladino – te je treba, gospoda moja, o tem se razgovarjajmo!« Tako je modroval Pavel nekam svojeglavno.

»To je lahko dobiti,« deje notar.

»Ne vem, ne vem,« meni dvoječ doktor-ranocelnik, »ta čast velja nekaj desetakov; ne vem, ne vem!«

»Res je,« pristavi poštar in ziblje glavo, »šestdeset, sedemdeset – morda sto goldinarjev!«

»Kaj bode te ugibali, gospodje?« oglasi se Vrbanoj. »Tukaj nimate izbirati – k notarjevi gospe pojdite; Tinče, ki si itak preveč služi, bode že plačal!«

»Kajpada,« zavrne ga notar napol smehoma, napol nejevoljno, jaz vem boljšo kumico: sodnikovo gospo! Domačinka je, najmlajša med našimi gospemi in žena najvišjega dostojanstvenika, kar jih imamo v trgu – živelja kumica: gospa Vrbanojeva!«

»Živela!« pritrdijo sodrugi, toda v vsem vzkliku ni nič odkritega, nič veselega.

Davkar se je spomnil svojih treh hčera in njih tihe jeze na Ančko, poštar še vedno ni mogel pozabiti, da je bila prej točajka, Tinče je pa s svojim predlogom hotel biti zlobnejši, nego se mu je posrečilo, zakaj tudi on se še ni mogel prav privaditi Ančki kot sodnikovi soprogi. V medsebojnem pogovoru jo je še vedno silno težko nazival »gospo«. Trgovca, ki sta nocoj tudi sedela v družbi, kričala sta sicer na ves glas in pritrjevala predlogu, pod mizo pa sta se tiho sporazumljena dregala s koleno.

Vrbanoj se je napol protivil; toda videti je bilo vendar, da mu ta misel ugaja. Učitelj pa je ves vnet venomer

hitel: »Vi dovolite, gospod sodnik, da naprosim prečastito vašo soprogo – kajne, da dovolite?«

Doktor je pritrjeval: »Seveda, seveda!«, vtem pa po stari navadi trkal davkarja na rame in v svoji zlobni šali pristavil: »Glej, prijatelj, takšna čast gre samo gospem, samo gospem!« Davkar mu je odgovoril samo z divjim postranskim pogledom.

Pavel se je pri tem izvrstno zabaval; govoril ni, toda videl in čul je vse dejanje in besedovanje ob miznem okrožju in čutil tiho zadoščenje. Bil je sploh čudna zmes lahkoživega in vendar resnega, nebrižnega in vendar strastnega človeka. Podoben je bil plavaču, ki je vajen trdno in vestno plavati blizu brega, kateri pa, kadar ga slučajen val potisne proti sredini reke, ni zmožen misliti več na breg, ampak samo na to, da plava dalje – dalje na površju – brez misli, koliko časa mu bode vztrajala moč.

Z Vrbanojem sta bila na videz dobra prijatelja; toda enaka službena leta in poleg tega uradna podrejenost njegova sošolcu sodniku, oni prizor iz dijaških let, različni nazori – vse to je storilo, da je bila ta prijateljska vez silno tanka. In skoro po Vrbanojevi poroki je Pavel – sam ni znal ni kdaj ni kako – pogrešal Ančke; pri Krači mu ni več godilo, drugje še manj; zato je ostal sicer zvest stari privajeni mizi, ampak vesel je bil le tedaj, kadar je vrgel preporen predmet v družbo, dasi se sam ni rad spuščal v boj.

Čutil je tudi, da mu boljša polovica let, prisojenih mu po človeški previdnosti, polagoma poteka; on pa še vedno tako sam – tako sam! Da se še ni oženil, to je bilo pri takem značaju popolnoma umevno. Dasi se žensk ni bal, ampak lahkoživo in nebrižno pričel tu in tam majhno ljubezen, premišljal in presojal je vendar vselej resno in tehtno, kako bi bilo moči ženo in potem – otroke rediti in vzgajati, poleg tega pa svojemu životu dajati vsega, česar je vaju. In račun je bil vedno pasiven. Tako je trdno in vestno plaval ob bregu samčevem, slučajnega valčka pa še ni bilo, da bi ga odnesel proti sredini.

Ko se je Vrbanoj oženil, udarila je Pavlu misel v glavo, da bi bil on takisto lahko vzel to – Ančko. In samoljubje ali nekovo drugo čustvo, tajno in neopisno, dejalo mu je, da bi Ančka imela morda njega rajši nego Vrbanoja. Sedaj ko je bila izgubljena zanj, zdela se mu je tem vabnejša, in to čustvo mu je raslo od tedna do tedna, od meseca do meseca.

Vrbanojev zakon je bil doslej srečen. Praznovati jima je bilo skoro obletnico svoje poroke in Grobljani, ki so imeli izprva silno veliko govoriti o tej »jarogospodski« Ančki, utihnili so polagoma. Sem ter tja se je še vnel razgovor o novem klobuku, katerega ji je kupil sodnik za praznike in katerega je ona – čudom se je bilo čuditi – nataknila na glavo prav tako, kakor je moralo biti. Davkarjeve gospodične so tudi prav vesele pripovedovale, da gospa sodnikova, ko jih je posetila, ni vedela,

ali bi sedla na desno ali na levo stran njih zofe, katera je bila, kakor so čestokrat poudarjale, pokrita z najnovejšo moderno preprogo. Samo izkušnosti davkarjeve Evfemije se je posrečilo Vrbanojevo privedi na pravi prostor tako, da nihče ni zapazil nje nerodnosti; pol ure pozneje pa je vedel to v Grobljah vsakdo, kdor je imel le količkaj razsodnosti v takih važnih rečeh.

Za nekoliko mesecev pa tudi teh in enakih pravljic ni bilo več. Ančka si je pridobila dobro prijateljico – Valentinovo soprogo. Nihče ni vedel, tudi gospe sami ne, kako je to prišlo, saj je imela pl. Malijeva celo nad deset let več od Ančke, in notar tudi ni kaj rad videl te njiju razmere; toda navzlic vsemu je bila gospa Vrbanojeva malone vsak dan pri Valentinovi soprogi, in to pogosto občevanje z mirno, izobraženo ženo ji je biló najboljša šola. Prav iskreno pa vendar nista mogli občevati; neko-va nevidna stena je bila med njima.

V zadnjem času je tudi adjunkt Pavel večkrat prihajal k notarjevim. Bistro oko gospe Malijeve je skoro zapazilo, da se ti poseti vrše najgotoveje tedaj, kadar je bila Vrbanojeva pri nji, in da se Pavel ni nikdar izognil priliki, spremiti jo domov. Govorila je o teh opazovanjih tudi svojemu soprogu, toda Valentin jo je zavrnil malone osorno: »Beži, beži! Mogoče, da ravno tako zgolj iz nagajivosti ali pa mu je dolgčas! Resnega ni nič; ti Pavla ne poznaš; sploh pa – čemu hodi ta Vrbanojka zmerom semkaj?«

»Meni ugaja; nepokvarjena, dobra stvarca je to!« pravi ona.

»Haha!« zasmee se Valentin. »Ti tudi poznaš še malo žensk, draga moja!«

»Gotovo ne toliko kakor ti,« deje soproga nekoliko zbadljivo, »in tako temeljito znanje bi me tudi ne zanimalo! Kar se tiče Ančke, no, tu si ti morda kaj bolje poučen –«

Valentin se sedaj zasmee na ves glas.

»Saj veš, kako sem prej sodil in kako sodim še sedaj o tej Vrbanoveji ženitvi! Toda jaz sem eden tistih ljudi, ktere je lahko prepričati. Bog ti daj srečo, ljubica moja, da vzgojiš iz te Ančke kaj posebnega, nji v prid, Vrbanaju v srečo! Pavlu pa ne podtikaj slabih nakan!« – – –

»Jaz tudi mislim, da je gospa Vrbanoveja najprej poklicana za ta častni posel,« rekel je adjunkt prav resnega lica, ko je potihnil prvi šum. Valentin ni vedel, kako in zakaj se je v tem trenutku spomnil ravnokar omenjenega razgovora s soprogo. Vse ga je dirnilo nekam neprijetno.

»Bodemo videli!« izpregovori vtem sodnik in v teh besedah je bila tudi zagotovljena njegova in Ančkina udeležba pri namerjani slavnosti.

Valentin vendar ni mogel mirovati.

»Torej – blagoslavljanje šolske zastave, zabijanje žebeljev, slavnostni govor –«

»Tega bodeš ti govoril,« zakriči adjunkt.

»Četudi!« deje Valentin.

»Potem ustanovitev gasilnega društva – banket –« pristavi Pavel.

»Zvečer pa bal paré – v rokavicah in brez rokavic! Prosim, gospod učitelj, da ne pozabite nobene učiteljice našega okraja – vse je treba povabiti – deklet imamo premalo!« pošali se notar.

»Čuješ li, prijatelj davkar?« vzklikne doktor in zopet potrka svojega soseda na rame. »Deklet imaš premalo, tega ti ni še nihče rekel!«

»Ne vem, ali si pil preveč ali premalo?« razhudi se davkar, dočim se drugi glasno smejejo.

»Premalo, premalo!« zagrohoče se ranocelnik. »Zakaj če bi bil preveč – saj veš: in vino veritas – tedaj bi tudi jaz na vse kriplje trdil, da imaš tudi ti preveč – deklet!«

Davkar si ni mogel več pomagati; hudomušnemu sosedu je vrgel debelo psovko v uho, da jo je slišal samo ta, a mož-doktor je imel trdo kožo in se ni menil za take malenkosti.

»Da mi zagoriške učiteljice ne pozabite!« sili poredni Valentin. »Jaz ji bodem še posebej pisal.«

»Dobro, dobro!« razveseli se Vrbanoj.

Pavel je storil, kakor da je preslišal zadnji opazki.

»Pa gospoda Frančiška iz Babinega polja! Kajne, gospod poštar?« vzklikne na glas.

»Vrag ga vzemi!« zagodrnja le-ta; in ko odmeva smeh vse družbe od štirih sten, pristavi še v duhu s postranskim razkačenim pogledom na zlobnega adjunkta: »In vas z njim!«

IX

»Hitite, kolikor hočete, ujamem vas!«

»Ne bodete me! – Nikdar ne!«

»Oh, gotovo!«

Z brzim skokom je bil preko nizkega jelševega grma tikoma pred njo, ki je prihitela okrog ovinka rebri, čez katero se je podila vsa družba.

Oni so drevili na nasprotno stran, ta dva pa sta stala sedaj sama v temni senci mladega gozda, tihega in dehtečega, kakršen se kaže le na jasni večer poznega poletja.

»Imam vas!«

»Ne, nimate me še! Pustite me!«

Jezno je razpela svojo pahljačo in si hladila vroče lice; a takoj je hotela mimo njega smukniti v grmovje nizdol.

Ali on je bil urnejši. Ujel jo je okoli pasa in pritegnil k sebi.

»Kazen treba plačati!« sopal je.

»Pa tam gori – vpričo vseh!« vzkliknila je ona in ga udarila s pahljačo po licu ter se mu izkušala izviti.

Oba nista znala, kako razvneti sta.

»Ančka!« šepnil je on, in ker mu ni imela moči braniti, pritisnil jo je k sebi in jo poljubil na ustna.

»Pustite me, gospod Pavel!« zaklicala je sedaj glasno, in ko jo je izpustil, vendar se ni ganila z mesta, nego z rokami si zakrila obraz in glasno zaihtela.

»Sram vas bodi! Pustite me! Kaj sem vam storila, da tako ravnate z menoj?«

Tako je šlo očitane bruhoma vanj, on pa je stal poparjen, nem pred njo.

Toda zdajci se ojači in govori kakor glumač na odru:

»Storili – storili mi niste ničesar! A vendar – nesrečen sem, ker sem vas izgubil! Ne veste li že davno, da vas ljubim, da nimam drugih misli, drugih želja nego edino na vas, le vas – Ančka!«

»Haha!« zasmejala se je napol veselo, napol trpko. »Zakaj mi pa tega niste prej povedali?«

»Prej?« dejal je Pavel in ponovil mehanično: »Prej – kdaj prej?«

Gospa Vrbanojeva si je naglo otrla solze in stopila na stezico, ki je tekla tu pod smrečjem in robidovjem.

»Vrniva se! Pogrešali naju bodo!« velela je hladno, Pavel pa je korakal molče za njo. Tikoma pred njima izza roba se je že glasil govor in smeh drugih.

Skoro so bili vsi skupaj. Vrbanoj je držal učiteljico Julko za roko, učitelj je bil ujel notarjevo soprogo in Minče je neusmiljeno tiral eno mlajših davkarjevih

deklic. Trgovca in več študentov, ki so sedaj uživali svoje počitke, privojevali so si bili takisto večinoma vsak svojo družico, le zadaj globoko v grmovju je še težko sopihal en samec: naš poštar, ki se je bil tudi podal v to nevarno igro, uprizorjeno po enem mlajših gospodov.

»Hej, hej, gospod poštar! Ali vas je kap zadela?« vzkliknil je adjunkt Pavel, ki je ravno prispel do družbe ter naglo našel predmet, na katerega je hotel obrniti pozornost drugih.

»Oh, preklicano! Jaz nisem več takov, da bi prekopicaval kozle kakor vi!« zagodrnjal je poštar v svojem grmu. Bil je brez družice, in ker je šla igra na to, da si vsak izmed igralcev ujame eno izmed udeleženih gospa in gospodičen, katerih pa je bilo po eno manj nego gospodov – pričakovati mu je bilo obične kazni.

Le-ta in vse druge, kar jih je izviral iz te igre, zvršile so se potem slovesno na skupnem zbirališču. –

Nocoj je bilo pred večerom farne stoletnice in že ves popoldan so porabili naši znanci za majhen izlet na bližnjo trško gorico, kjer se je kratkočasila družba ob pečenem krompirju in suhi svinjini, ob vinu in pivu, glasovih velikanske harmonike, katero je vlekel trški organist, in ob raznih igrah, ki jih je uprizarjal sedaj ta, sedaj oni. Zvečer pred odhodom so hoteli vžgati še velikanski kres. –

»Kaj ti je? Ali ti ni dobro?« vpraša Vrbanoj svojo soprogo, zapazivši jo prav tedaj, ko je bilo treba zapaliti

ogenj, slonečo zadaj planote ob debeli hruški. Ondi je bila nekoliko prej zbrana večja družba, ki je pa sedaj pohitela vsa tja blizu velikega kupa smrečja in trhljadi, nagrmadene ob griču; od tam se je odpiral najširši razgled.

»Glava me boli! Pa bode skoro bolje!« deje ona malomarno.

»Preveč si se utrudila!« meni on in hoče oditi.

»Da se le ti nisi!«

Nekov čuden naglas v teh besedah je povzročil, da se je Vrbanoj zopet naglo obrnil.

»Jaz? Kaj hočeš s tem?« pravi malone osorno.

»No, kaj neki? Kaj se bodeš delal? Saj veš, s kom se trudiš ves popoldan! Mene nisi lovil, mene, ampak tisto – tisto staro devico, tisto – učiteljico si ujel, tisto si moral ujeti!«

»Ančka, ne bodi nespametna!« zavrne jo Vrbanoj napol smehoma, napol nejevoljno. Akotudi si je v prvem trenutku rekel, da je res nekoliko zanemarjal svojo ženo, vendar ga je silno neprijetno zadel glas, s katerim je izrekla svoje očitaje. Nekaj surovega je zvenelo iz njega; tako vsaj se mu je dozdevalo.

»Le pojdi, pojdi zopet tja; težko te že čaka!« hiti Vrbanojka.

Sodnik je kratek trenutek premišljal; toda jeza ga je prevzela.

»Vedi se vendar tako, kakor se spodobi!« dejal je, kakor bi karal porednega dečaka.

A tukaj je slabo naletel.

»Kakor se spodobi – spodobi! Seveda, to je vedno tisto očitanje! Kakor bi se ne trudila storiti vsega, kar hočeš, kakor bi ne pazila vedno na to, da govorim tako sladko, tako lažnivo, tako olikano kakor davkarjeve gospodične – kakor bi se ne trudila ravnati tako kakor druge gospe! Zakaj – čemu si me pa vzel? Nisi li vedel, kakova sem, kaj znam?«

Vse to je kar bruhalo iz nje, tiho, polglasno, a zato tem siloviteje edinemu poslušalcu.

»Molči!« velel je Andrej in se malone plaho ozrl proti glasni družbi, sredi katere je sedaj vzplamtel prvi zubelj ob visoki grmadi.

Eden izmed gospodov se približa hruški.

»Milostiva gospa – kje pa ste? Andrej, kje pa imaš gospo?« zakliče na glas. Bil je adjunkt Pavel.

»Pravi, da jo glava boli,« odgovori sodnik.

»Oh, mislim, da bode skoro bolje!« vzklikne živo Urbanojka in se oklene Pavlove roke, ki jo je bil naglo ponudil. Tako odideta k ognju, sodnik pa malomarno žvižgaje za njima.

S tem žvižganjem je hotel utešiti razburjenost, ki ga je obšla. Nekam neumeven, toda silno bodeč mu je bil še vtisk, katerega so napravile zadnje besede Ančkine: »Zakaj – čemu si me pa vzel?«

Vendar ni utegnil premišljati o tem.

Tukaj pred njim je plapolal velik ogenj proti jasnemu, z zvezdami posejanemu nebu in sedaj in sedaj se je utrgal kos plamena, švignil nekoliko pedi kvišku in ugasnil v dimu, ki se je krožil na široko nad grmado. Mladi ljudje zapoje veselo pesem, tam ob strani počí nekaj topičev in ob občem oduševljenju dvigne učitelj svoj kozarec ter napije kumici šolske zastave, katero bodo jutri blagoslavljali.

Adjunkt prinese urno kozarec in ga potisne Ančki v roko.

»Živela kumica!« zazveni iznova, organist potegne ob harmoniki: »Mnoga leta živela!« in ves divji zbor zapoje za njim.

»No, Andrej, ali ne bodeš trčil?« vzklikne notar Valentin, ki je bil spričo raznega popoldanskega veselja že ves rdeč v lice.

»Gospod sodnik – z menoj tudi!« oglasi se poleg Urbanoja Julka, zagorska učiteljica.

»Kozarca nimam, kozarca!« hiti sodnik.

»Na, tukaj je moj!« izpregovori Ančka, stoječa nekoliko korakov pred njim, in mu ponudi čašo, ne da bi se ozrla v družbo, ki je obstopila soproga.

Andrej je trkal in pil.

Skoro je bilo po velikanskem kresu; v žareči kup je vrgel naposled pijani študent nabasan topič, da se je

glasno kričeč vse razbegnilo; potem pa je pok in zasvit razpršene žerjavice naznanil, da je konec današnji veselici.

X

Drugega dne se je vršil spored natanko in točno, kakor je bilo določeno. Nekoliko malotnih nezgod tudi ni izostalo. Pri veliki maši so trški pevci, pomnoženi z nekaterimi manj izurjenimi dijaki, »vrgli« slovesni »benedictus« – kakor se pravi v pevskem žargonu – ker je eden vodilnih glasov za pol sekunde prezgodaj »udaril« vmes; pri zabijanju žeblicev v pozlačeni drog šolske zastave se je doktorju-ranocelniku pripetila nesreča, da se je spotaknil ob stopnicah, držečih na oder, in se moral oberoč ujeti, da ni položil vsega telesa na surovo obtesane, z bršljanom preprežene deske, kar seveda ni povečalo dvojbene oduševljenosti, s katero je gledalo trško in kmetsko prebivalstvo vse slavnostno dejanje; in ko se je vršil osnovni zbor gasilnega društva, pokazal je takoj zli duh razpora svoje rožičke: osnovalci so bili razdeljeni v dva tabora, v spodnje in v gorenje Grobljane, in vsaka teh dveh strank je hotela vse gospodstvo v društvu, ki se še ni porodilo. Končno so se potolažili vsi s tem, da so današnje volitve le začasne in da bode treba odločilno

besedo izpregovoriti šele tedaj, ko bode društvo potrjeno po poklicanih oblastvih.

Zato je na večerno veselico prišlo naposled vse najboljše volje.

Veselica je bila v gorenjih prostorih Kračeve krčme. Nekoliko drugih gostilničarjev je sicer zabavljalo, toda ker je oče Krača izredno požrtvovalno izpraznil celo svoje zasebno stanovanje in ker je bila gospa sodnikova – ali kakor so ji drugi še vedno dejali – Kračeva Ančka – kot kumica šolske zastave danes prva odločilna oseba, ukrenil je slavnostni odbor, da mora biti tukaj – bal paré. Notar Valentin je tekal ves dan sem ter tja. Svoj dobro priučeni slavnostni govor je bil srečno zvršil, potem pomagal bodoče gasilce miriti in sedaj je z učiteljem, nekaterimi davčnimi uradniki, z ranocelnikom in enim trgovcem opravljal posle sprejemnega odbora in rediteljstva za večerno veselico.

Vse je šlo gladko in okoli devete ure so že plesali prvo kadriljo.

Sodnik je bil s soprogo že davno navzočen in prvo kadriljo si je bil izprosil notar pri Ančki. Nocoj je bilo Valentinu vseeno, najsi je Vrbanojka taka ali taka, pozabil je vse predsodke in mržnje; bilo mu je le do tega, da se slavnost vrši toli dostojno, kakor je to mogoče v Grobljah. Med kadriljo šele se je prikazal adjunkt Pavel.

Postal je med vrati, kjer se je poleg slavnostnih gostov gnetla in tiščala tolpa Kračevih hlapcev in dekel,

vsa zamaknjena v tuji ples, katerega so mnogi izmed njih videli prvič.

»Zakaj tako pozno?« vpraša za njim Vrbanoj, sileč skozi gledalce. Prišel je iz sosednje sobe, kjer so si starejši gospodje s pivom gasili žejo.

»Še vedno prezgodaj!« meni Pavel mehanično, toda oči ne more ločiti od gospe Vrbanojeve. Stala mu je ravno nasproti, živo govoreč s svojim plesalcem, toda izza pahljače je žarelo nje oko v Pavla. Vrbanoj tega ni zapazil.

»Kdaj začnemo pušiti?« vpraša očito dolgočasen.

»Ne vem! Tinčeta treba vprašati; strog reditelj je!«

»Haha, dejal je, da šele ob enajstih! Ko bi se le kakov tarok dobil!«

Tako godrnjaje odide sodnik. Skoro potem je v stranski sobi kvartal z ranocelnikom in postarnim graščakom iz bližine.

Kadriljo je vodil eden domačih študentov, mlad jurist, tržanov sin, ki je nocoj prvič uvedel slovenski velel-ni jezik. Plesal je z davkarjevo Evfemijo, in ta okolnost je storila, da so bili vsa davkarjeva družina in njih znanci kar vneti za to novost. Sem ter tja se je kakova dvojica namuznila, posebno ženske, toda zgolj iz zavisti. Vobče pa je slovenščina ugajala plesalcem, ker je bila mnogim kadrilja deveta vas, francoščina pa vsem – deseta. Jurist-reditelj pa je bil tudi vzoren mladenič. Ves večer je pil samo kisko vodo in bil trezen kot podstrešna podgana

v pomladanski suši. Ali svoj posel je umel izvrstno in je takoj, ko je nastal najmanjši nered v vrstah, ukazal zopet nastopiti iz početka. Bilo je kakor v plesni šoli.

Valentinu je to jako ugajalo. Ves dan je imel druge misli in skrbi, tičoč se te velike slavnosti, in sedaj pri plesu ni vedel pravega predmeta za razgovor z Ančko. Ta četvorka in vsi slučajni dogodki med plesom pa so mu dajali najbližje gradivo, in pedantična strogost re-diteljeva je povzročila, da je vso družbo naposled obšla nekova tajna, dobrodejna veselost. Tihi in glasni dovtipi so leteli tja in sem in vse je bilo dobre volje.

Tudi Pavel je posegal vmes z opazkami; natikal si je rokavice, šepnil nekoliko besed sedaj tej, sedaj oni plesalki, ki se mu je približala; vendar pa je nestrpno čakal, da bi bilo že konec četvorki. Čakal pa je dolgo, zakaj reditelj je uporabljal vso svojo vednost, katero si je bil nabral po dunajskih plesnih zabavah, da jo je kazal v zadnjem oddelku, in šele ko je oblastno zaklical neizogibni »chassécroisé« – slovenščina ga je tu zapustila – oddahnili so se tudi drugi. Utrujeni so bili, toda le toliko, da so si želeli kratkega odmora za novo zabavo.

Ko so se uvrščali pari za izprehod po sobi, prihitel je Pavel k Vrbanojki.

»Tako pozno prihajate?« dejala je ona, kakor je bil rekel nekoliko prej nje soprog.

»Da, da, to je nemarnost, silna nebrižnost!« pristavi notar, otirajoč si pot s čela.

»Tebi je vroče, Valentin,« deje adjunkt, »dovoli da spremljam gospo! Dovolite li?«

Ančka ne zine besede, nego naglo položi roko v Pavlovo. Valentin zadovoljen odide.

Vrbanojka je bila še vsa razvneta po končnem urnem plesanju in si je venomer pahljala vroče lice.

»Težko sem vas že čakala!« izpregovori hipoma, ko Pavel dolgo ne ve odgovora.

»Mene? Zakaj?« vpraša jo osupel.

»Povedati vam moram nekaj!«

Ne da bi odgovoril, krene Pavel iz kolobarja, v katerem se izprehajajo dvojice, in pokaže na kotiček pri oknu, kjer je bila napravljena od smrečja in bršljana majhna lopa. Dva stola sta bila v nji. Vrbanojka nekoliko postane, preden vstopi.

»Vam li ne ugaja?« vpraša Pavel.

»Ne, ne – vendar bodisi! Le sediva semkaj – nalašč sediva!« šepne Ančka. Svoj stol potisne tako, da lahko zre po vsej dokaj širi sobani, Pavel pa se odmakne nekoliko v ozadje. Kót je bil kakor ustvarjen za tajen razgovor, ali prav zato je bil tudi popolnoma pripraven, da so vanj in v ona, ki sta si ga izbrala, leteli vsi postranski pogledi mimo šetajočih plesalcev in da so se ju tikale vse zlobne in zbadljive opazke.

»Kaj mi poveste?« prične Pavel, ko sodnikova gospa venomer gleda mimo šetajoče dvojice, in to nekam bojazno, kakor bi ji bilo že žal, da je šla v ta kotiček. In prav

v tem trenutku pride mimo Orlova Julka. Vodil jo je domači učitelj in ji pripovedoval o svojih učnih uspehih.

Vrbanojka se obrne, toda dobro čuti skoro pazne poglede onih dveh.

»Kaj ste dejali? Koliko šolskih zamud?« vpraša potem Julka svojega spremljevalca. Preslišala je bila vse, kar je bil oni ravno govoril.

»Kaj ste dejali?« deje sodnikova soproga v tistem trenutku svojemu sosеду.

»Jaz? Ničesar! Čakam samo, da mi kaj poveste. Obetali ste mi vendar!«

»Da, da, povedati vam moram! Ali tajno je, tajno – a jezi me, grozno me jezi; pa vi bodete molčali!«

»Kakor –«

»No, le čakajte, saj vem, da bodete molčali! Ta Julka, ta postarna gospodična iz zagoriških hribov, izmislila si je nekaj! Glejte, kako ste bili sinoči nerodni, neumni.« –

»Gospa! Kdaj?« hiti Pavel.

»No – tam gori v gozdu, potem pa pri kresu!«

»Ne umejem vas!«

»Skoro me bodete umeli!«

Vrbanojka vtem utihne, zakaj oni učiteljski par se zopet bliža, in dasi ni bilo verjetno, da more kdo čuti njiju tihi razgovor, vendar si ne upa izpregovoriti, dokler sta onadva blizu.

Pavel je to slutil in je na glas govoril o prelepih uspehih, katere ima in jih mora imeti nocojšnja slavnost.

Sedaj sta bila Julka in učitelj že nekoliko korakov od lope in Vrbanojka je zadovoljna opazila, da sedata v drugi kot k peči, ki je bila takisto zastavljena s smrečjem in zelenjem kakor ta lopa.

»I, glejte jo, to starikavo devico! Sedaj pa prav tako sedi za plotom, kakor je trdila –«

»Kaj je trdila?«

»I, kaj? Pravila je danes, da sva se midva sinoči tam gori poljubljala!«

»Vi se šalite – gospa!«

»Ne, ne, prav nič se ne šalim! Minče mi je povedal in on zve vse; govorilo se je o tem, večja družba je bila zbrana – ti študentje, trgovci – stavila bi, da davkarjeve že vedo vse to!«

Glas se ji je tresel in iskala je robca, da si otre solze, katere ji je silila jeza v oči.

»In – Julka je sprožila to govorico?« pravi Pavel, ne da bi kazal kaj razburjenosti ali nejevolje.

»Da, da, Julka! Ne vem, kaj je videla?«

»Videti ni mogla ničesar, slišati tudi ne, potolažite se, Ančka!«

Ogovoril jo je nocoj prvič zopet z nje krstnim imenom, kakor je bil temu prej vajen.

»Pa vendar ste krivi vi – vsega govoričenja!« –

»Nikar ne mislite več na Minčetovo blebetanje! Čakajte, sam ga vprašam, potem pridemo stvari na kraj!«

»Ne, ne, Bog varuj! Minčeta pustite v miru! Obetajte mi!«

»Kakor velite! Toda, Ančka, najsi bi bilo to resnično –«

»Kaj resnično?«

»Da bi vas bil smel, da bi vas bil mogel poljubiti –«

»Pustite me!«

»Nikar ne vstajajte! Glejte, v oni lopi pri peči so vedno oči odprte in zro semkaj v naju.«

Godba prične z mazurko.

»Milostiva gospa – ta ples?« konča Pavel prejšnji svoj opomin.

Plesala sta molče, ne da bi se ozrla drug v drugega, ampak sklenjene roke – nje desnica in njega levica – govorile so jezik, umeven vsakomur na prvi poskus.

Čakalo pa je že več drugih plesalcev, ki so hoteli izkazati današnji »kumici« vso čast, kolikor so je mogli. Adjunkt je poiskal druge gospe in gospodične, a vse po natančnem preudarku: je li plesati s to ali z ono? Koteljon – brez tega bi bila vsa veselica ničeva – plesal je zopet z Ančko.

Med odmorom je bilo napitnic v izobilju; kjer so doslej starejši gospodje, tržani, gasilci in drugi pili pivo in vino ter kvartali, uprizorili so plešoči mladeniči naglo obednico; tu so imeli pečeni purani izprva največjo nalogo, potem pa se je pričelo nazdravljanje. Sodnik in njega soproga, notar Valentin z ženo in Julko, Pavel,

učitelj, davkarjevi in jurist-reditelj, sedeli so skupaj, in sedaj se je ravnalo vse tako, kakor bi ne bilo zavisti ali zlobnosti, mržnje ali hudomušnosti na svetu, ampak vse zgolj dobrovoljna veselost, nocoj pa le čustvo zadoščenja, da je vsakdo zastavil svoje moči v sijajen prospeh te veselice.

Po odmoru se je pričelo plesanje še živahneje nego prej. Ko so okoli treh zjutraj odhajali nekateri oddaljeni gostje, spremil je Pavel graščaka, ki je ves večer tarokiral z Vrbanojem, do voza.

Vračajoč se po stopnicah, sreča vrhu hodnika Ančko, ki je hotela v sobico, kamor so bili za ta večer postavili vso opravo iz drugih sob, slavnosti namenjenih; tam je imela tudi svojo garderobo; za druge gospe je bila le-ta pripravljena na nasprotnem koncu.

Nikogar ni bilo blizu; na steni je brlela gasneča luč, tam iz plesne sobe pa so zveneli glasovi divjega valčka.

»Ančka – sedaj pa vendar en poljub!«

»Ne, ne!« sopne ona in poskusi ulti v sobico. Ali on je že tikoma za njo in zapre vrata za seboj.

»Ančka, Ančka moja, ali še vedno ne veš, da te ljubim?« šepne Pavel in jo potegne nase ter poljublja njen obraz.

In ona v svoji slabosti ne ve ugovora. –

Ko so se razhajali, žarilo se je nebo na vzhodu in hladen vetrič je valil lahko meglico čez travnike pod grobeljskim trgom.

»Lepo je bilo; prijetno, brez prepira – kakor ga imamo vedno!« dejal je Vrbanoj, poslovivši se od ostalih gostov, ki so krenili na drugo stran. Pavel je šel s temi.

»Lahko noč! Lahko noč! Dobro jutro!« zvenelo je od vseh strani.

Sodnik je ponudil svoji ženi roko, toda ni je vzela. Molče je stopala poleg njega in zrla v meglico, ki se je kobalila v ravnini in ji rosila tančico nad obrazom. Tudi pod tančico je bilo rosno, ali te kaplje so bile grenke, pekoče ...

XI

»Kaj ti je – Anka? Ali si bolna?«

»Kaj če biti? Pusti me vendar!«

To je bil malone vsakdanji jutranji razgovor pri Vrbanjevih, kadar je on po zajtrku vzel klobuk in palico, da odide v pisarno.

S tem je bil tudi razgovor končan; Andrej je zaprl duri za seboj, Anka pa je jela pospravljati po sobah.

Okoli poldne je pristopical Pavel po tlaku, ki je bil narejen od šilastih kamenčkov, nabranih na produ, ter se presledkoma raztezal ob hišah nasproti sodnikovemu stanovanju.

Vljudno je pozdravljal sodnikovo gospo, ki je stala skoro vselej ob tistem času pri oknu.

»Dober dan, milostiva gospa!« zaklical je s ceste.

»Kako se imate?«

Ančka pa je prijazno odzdravljala.

»Ali ste že opravili v pisarni? Kako krasen dan je to!«

Tako je odgovarjala časih.

»Ali pač pridete zvečer h Krači? Ste li namenjeni kam drugam?« vprašal je potem adjunkt.

»Ne vem, ne vem! Pa – da se vidiva!«

»Klanjam se!«

Tako se je vršilo skoro vsak dan opoldne.

Vrbanoj je prihajal pozneje domov, šele okoli ene ure; potem pa se tudi ni hitro vrnil v pisarno. Zvečer je šel rad na izprehod. Navadno je vzel Ančko s seboj, in kadar je ni, prišel je po izprehodu ponjo ter krenil z njo vred v krčmo h Krači. Tam je obsedel; doma nista kuhala večerje, ampak naročila sta si jo tukaj. Sodnik je tarokiral z notarjem in ranocelnikom, če pa teh ni bilo, z davkarjem in učiteljem ali s kom drugim izmed navadne družbe; soproga njegova pa se je razgovarjala sedaj s tem, sedaj z onim navadno pa s Pavlom. Pustila je časih tudi vso družbo in odšla gor v očetovo sobo – saj je Krača gospo imel še vedno kakor za domačo hčerko – in ondi je urejala krčmarju potrebne račune ali mu tudi pisala nujna pisma.

V tej sobi je bila zapadla Pavlovi strasti in svoji slabosti ono veselično noč ob farni stoletnici. In v tej sobi sta se sedaj pogostoma shajala. Pavel je pustil družbo v spodnjih prostorih in spremljal sodnikovo soprogo v gorenje sobe. Nikomur se to ni zdelo čudno ali neumestno, zakaj oče Krača je bil tudi zvečer navadno v gorenji sobi, ali pa je Minče tamkaj kolovratil po stopnicah; torej ni nikomur prišlo na misel, da bi opazoval te adjunktove shode s soprogo sodnikovo. Doli v gosposki sobi so mešali karte, in bori vinarji, za katere so igrali

sleherni večer, potovali so iz skledice v skledico. Kako vesel je bil notar, če je zakričal dozdevno uspešni »kontra«, in kako radostno je spet sodnik pobral novce, če je srečno ustavil naperjeni poraz!

»Kaj pa imate nocoj tako važnega?« vprašal je Pavel nekoč, stopivši v gorenjo sobo, kjer je oče Krača, stoječ ob pisalni mizi, počasi narekoval nekaj tajnega Ančki, ki je s peresom v roki le napol slišala njega besede, pač pa tem boljše korake Pavlove.

Oče Krača zmiga z rameni, stresne nekoliko gorenji život in pravi malomarno: »Nekov lopov me hoče oslepariti ob hrastovini. Pa jaz se ne dam – in se ne dam!«

»Saj ne bode tako hudo!« meni Pavel in sede oblastno s tlečo smotko v ustih na majhno zofo v kotu sobe.

»Za nekaj sto goldinarjev – to je dovolj!« zagodrnja Krača. »Jaz sem prodal po naši meri, oni pa hoče laško mero! Tukaj pa je razlika na kubik –«

»Pustite kubik,« nasmeje se adjunkt, »pišite mu, kako ste prodali!«

»Ančka, piši!« veli Krača in vtakne roke v žep, potem dvakrat, trikrat polglasno zažvižga in prestopi sobo do vrat; tam se naglo obrne in deje napol proseče, napol pa, kakor bi vsa stvar ne bila vredna piškavega oreha:

»Gospod adjunkt! Morda ste tako dobri, da ji poveste, kako naj pero obrne?«

Vtem pa tudi že odpre duri in stopi na hodnik.

Kratka tišina zavlada v sobi; ostala dva čujeta le, kako odhaja oče po stopnicah. Ko se pa zaloputnejo spodaj vrata v gostilniško sobo, skoči Ančka izza mize in steče k adjunktju.

»Pavel, Pavel, ali me res ljubiš?«

On pa jo molče stisne nase in srkajoč vso slast te nepošteno ljubezni, vleče vedno na uho, ali se ne čuje morda zopet korak na stopnicah ali pred vrati.

Navadno ni bilo nikogar več gor in Pavel je šel mirno v spodnjo sobo, prej se še glasno razgovarjajoč z očetom ali z Minčetom, katerega koli je pač srečal na poti. Nocoj pa so zdajci zabobneli težki koraki Kračevega očeta po strmih votlih stopnicah. Ko vstopi, že sedi Ančka pri mizi in se dela, kakor bi nekaj pisala, Pavel pa si vžiga ugaslo smotko.

»Ti pa počasi pišeš!« deje stavec in iztika po predalih bližnje omare.

»Gospa menda skoro dokonča!« pravi adjunkt in počasi odhaja.

»Kaj naj še pristavim? Kakovo grožnjo morda?« hiti Ančka.

Pavel se vrne in deje nasmehoma: »Zapišite še, da bode v osmih dneh zarubljen, ako ni zadovoljen z našimi kubiki!«

»Tako je prav! To je dobro!« razveseli se Krača.

Ko adjunkt zopet stopi v spodnjo sobo, tedaj je vsa družba kakor navadno zatopljen v igro, tako igralci

kakor gledalci. Stoprav ko jame eden novič deliti karte, oglasi se notar: »No, kje si pa ti zopet tičal, Pavel?«

»Svete, svete sem dajal!« meni adjunkt in izpije pol kozarca.

Trgovec pa, ki je sedel poleg sodnika, hoče z nogo dregniti nasproti sedečega davkarja, kakor bi se imela v čem sporazumeti, zadene pa ob Vrbanjoja.

»Kaj je?« vpraša ta, pa le še bolj zamišljen v igro.

»Oh – oprostite, nič – nič!« izgovarja se trgovec.

Toda kakor so se srečavali z očmi – vsi razen sodnika, ki je vtikal kvarte v roko, in razen adjunkta, ki je naročal Minčetu, naj prinese vina – tako je hitela le ena misel od prvega do zadnjega; vsi so čutili, slutili, da, znali, kje je bil adjunkt in zakaj je bil tam, kjer je pač bil; samo eden tega ni čutil, ni slutil, ni znal; do sedaj je bil še vedno slep za to – Andrej Vrbanjoj.

Časih se je celo zgodilo, da ni slušal soproge, ko je ob pozni uri tožila, da jo že glava boli, da je zaspana, da je čas iti domov.

»Počakaj nekoliko, da se še kaj razgovorimo!« dejal je navadno. Ako mu je pa posebno ugajalo v krčmi, obrnil se je do adjunkta in dejal v pošteni svoji naivnosti: »Pavel, spremi jo do hiše, saj vidiš, da se boji; mi pa rečemo še eno!«

In Pavel je potem spremil Vrbanjoko.

Nocoj so šli skupaj iz krčme. Poslovali so se na cesti in vsak je krenil proti domu, le Pavel je spremil notarja

slučajno, ali pa ker se mu še ni poljubilo iti spat; postala sta zopet na mestu, kjer sta razmotrivala pred toliko toliko meseci – dve leti je bilo skoro – je li Vrbanoj pameten ali neumen, da jemlje ono Kračevo punco.

Nocoj žene notarja, da ustavi korak. Pod njima šumi potok v globoki strugi, in kakor ono noč pred dvema letoma, ko so praznovali Vrbanojevo poroko, tako se penijo danes tam doli valčki med kamenjem, po nebu podi južni veter prozorne kosme oblakov, ki sedaj in sedaj zlezejo preko lune; iz daljne, gorenje soteske sem pa se oglašajo enakomerni udari fužinskih kladiv, napol zveneč, napol bobneč – kakor sladka nadeja – kakor temna grožnja!

»Kaj bode iz vsega tega?« vzklikne Valentin, obstavši pred svojim spremljevalcem.

»Kaj bodi?« zavrne ga ta in suče v roki kljukasto svojo palico kakor vreteno.

Vsak je dobro vedel, da je drugemu predmet tega razgovora jasen.

»Pomilujem tebe in Vrbanoja! Nesreča je to – zanj; zate pa je –«

Valentin je umolknil, kakor bi mu beseda ne hotela iz grla.

»No – kaj?« izpregovori Pavel počasi.

»Sramota – če že hočeš vedeti!«

»Sam pometaj pred svojim pragom in pusti tisto učiteljico v miru, ki je skoro sleherni teden pri tebi, kakor bi ti služila za pisarja!« vzklikne adjunkt v divji jezi.

»Pavel! Ne umejem te! Julka prihaja k moji ženi in to niti pogostoma; jaz pa –«

»Ti – ti – – tebi so namenjeni ti poseti!«

Valentin se je zavedal, da sta brez krivice on in Julka; vendar pa ga je v tem trenutku navzlic vsej razburjenosti prešinel spomin, da ga časih ona Julka res zanima in morda bolj, nego bi smel ali mogel opravičevati pred strogim sodnikom ali na priliko pred svojo ženo. Toda to so bila le čustva, katerim ni dal nikdar duška.

»To je zopet – nesramnost!« vzhitel je, ampak v vsem vzkliku je bilo nekoliko neodločnosti, katero si je izkoristil njega nasprotnik.

»Kaj pa veš o meni in Vrbanojki? Da sem ji prijazen? No, jaz ne vem, kako prijazen si ti Julki? Ti si se z njo celo vozil do Zagorice, jaz z Vrbanojko še nikdar!«

Sedaj pa Valentin vzrase.

»Ponavljam ti, da je to govoričenje nesramno! Svoje občevanje z Julko lahko zagovarjam povsod, ako bi bilo treba, tudi vožnjo v Zagorico, ako hočeš! Pusti mene v miru, kakor bodem jaz odslej puščal tebe!«

Rekši, se obrne domov.

»Prav tako!« sikne Pavel.

»Le glej, da te Vrbanoj kdaj ne nabije!« zavrne razsrjeni notar še enkrat.

V adjunktju zavre, da bi se vrgel za njim, toda premisli si.

»Prismoda! Čemu se pa vtika v moje stvari?« zago-
drnja in udari po mostni ograji. Nato počasi odkoraka
domov. Prišedši do sodnikovega stanovanja, ugleda gori
še razsvetljena okna; toda vse je tiho. Nekoliko postane
na cesti.

»Čemu jo je pa vzel – to Ančko?« deje sam v sebi, ka-
kor je bila rekla ona že nekolikokrat svojemu soprogu.
»Jaz bi jo bil tudi lahko! – Pa morda je bolje tako!«

In s tem lahkomišelnim tolažilom počasi odide. –
Notar je legel prav slabovoljen spat.

»Na mojo dušo,« zarotil se je, »nikdar več se ne vtak-
nem v tuje stvari – in ako se ta dva bedaka skoljeta ali
uničita – jaz ne črhnem ni besede več! Kaj mi do – ene-
ga ali drugega –? Julke pa tudi nečem več v hišo! Da bi
vrag te jezike!«

Hotel je še ženi povedati o nocojšnjih dogodkih, toda
premisлил si je in odložil stvar za drugič.

XII

Davkarjevi so imeli nekaj sorodnikov v glavnem mestu, in kadar sta nanegli prilika in dobra volja teh sorodnikov, prebila je ta ali ona davkarjevih gospodičen nekoliko dni pri njih. Tam so izpraznjevale svoje košare, polne grobeljskih novosti, in jih napolnjevale z mestnim klepetanjem, katero so potem trosile in razširjale do zadnje pičice po domači vasi, zabeljene z dodatki, kakor sta jih porajali fantazija, v tem oziru vselej bujna, in malovaška zlobnost.

Evfemiji se je po dolgem času zopet ponudila prilika, da se je odzvala povabilu dveh tet v mestu. Ti sta stanovali skupaj, živeli skromno ob pokojnini, katero je imela ena kot vdova nižjega uradnika, in ob stanarini, katero so jima plačevali podnajemniki treh sobic v njiju stanovanju. Bili so navadno iz krogov, v katerih se poedinci hitro menjavajo. Sedaj je stanoval tam trgovski potnik, ki je bil malo doma, zasebni zemljemerec in končno odvetniški pisar, izgubljeni študent, ki je imel, kakor je sam dejal, vse študije, samo izpitov še ne.

Evfemijini teti sta časih te svoje gospode povabili na večerjo; sami sta kaj skuhalo ali spekli, gospodje pa so naročili pivo in vino. Taki večeri so bili davkarjevim gospodičnam veselje, kakršno so si sploh mogle misliti. Nebrižni in veseli, frivolni in premnogokrat tudi podli ton, ki je vladal tu, ugajal je družbi in glede na izobrazbo teh ljudi tudi ni moglo biti drugače.

Ko je Evfemija nekoč ob taki večerji prodala vse zanimive novosti o grobeljskem sodniku in njega Ančki ter naslikala adjunkta Pavla, kako se izprehaja pod sodnikovim stanovanjem, ali pa celo spremlja Ančko domov, porodila se je tam tudi – sicer ne več nova, vendar pa vedno priljubljena misel, da bi se anonimnim potom obvestil slepi in gluhi Vrbanoj o tem, kar govore ljudje. Redakcijo je prevzel odvetniški pisar, kaligrafično izvršitev zemljemerec, ekspedicijo po kakem oddaljenem poštnem uradu pa trgovski potnik; teti in Evfemija pa so si mele roke in kričale: »Oh, ali bode to dobro! Kako bode dobro!« –

Krasnega jutra je bilo, ko je Vrbanoj, prišedši v pisarno, odpiral pisma, katera mu je bil ravnokar prinesel sluga s pošte. Bila so zgolj uradna in ta je metal na kup, velevši slugi, naj jih odpravi zapisnikarju. Potem seže po časnikih, a tu leži pod zavitkom dnevnika še drobno pisemce. Naslov je njegov, napisan pa z ono lepo okroglo pisavo, kakršno rabijo tehniki na svojih načrtih.

Vrbanoj pogleda najprej v časopis, kaj poročajo zadnji brzojavi, potem prečita prvi stavek uvodnega članka, nato šele seže po pismo.

Sluga še vedno uravnava zavitke in akte uradnih dopisov in sodnik deje, malomarno odpirajoč svoje pismo:

»Prinesite mi današnji komisijski akt – ono pravdo gori v grobeljskih fužinah – sam pojdem tja!«

Vtem stopi k oknu in radostno pogleda proti temno sinjemu jesenskemu nebu.

»Krasen dan!« deje sam v sebi, odhajajoči sluga pa misleč, da je namenjen ogovor njemu, pristavi:

»Lepo je, lepo, samo burja se nekoliko sili!«

»Dajte, dajte urno oni akt!« veli sodnik. –

Ko se vrne sluga z zahtevanimi spisi, najde Vrbanoja sključenega v stolu pred pisalno mizo in strmečega na odprto pisemce.

»Tukaj so spisi!« deje sluga pokorno.

Sodnik ne odgovori in sluga zre strahoma na njega blede, prepali obraz.

»Gospod – gospod sodnik! Vam je li slabo?«

»Kaj?«

»Vode? – Ali hočete vode?« hiti sluga.

Zdajci se vzdrami Vrbanoj kakor iz spanja.

»Nič, nič – le pojdite!« veli s hripavim glasom, osorno in zapoveduje, kakor ga ni čul sluga še nikoli. Preplašeni odide, zunaj v prvi sobi pa pripoveduje pisarjem, da je moral sodnik prejeti čudno pismo – kdo ve – kdo

zna? In vse ugiplje, naposled pa si tudi vsi sporazumno namežiknejo.

V svoji sobi pa je Vrbanoj zopet strmел na list, katerega je držal v tresoči roki.

Tukaj je bilo napisano tudi z ono okroglo pisavo, po kateri pisca ne moreš zaslediti:

Prečastiti gospod sodnik. Ako si domnevate, da ste prvak v Grobljah, upravičeno je to popolnoma; zakaj do sedaj ondi še ni bilo nikogar, ki bi nosil takšno krono, kakršno pleteta vam Ančka in Pavel.

Z najodličnejšim spoštovanjem

Resnicoljub

»Kje je adjunkt? Kje je Pavel?« vzkliknil je Vrbanoj, ko je sluga odšel, in skočil kvišku. Potem pa je naglo premeril sobo, ne da bi stopil k vratom, in je ponovil svoje vprašanje. »Ančka in Pavel?« zašepetal je in potem so se mu silili v spomin razni dogodki, o katerih še ni premišljal: prvo seznanstvo z Ančko, opomnje Pavlove in notarjeve, spremljevanje adjunktovo, sestanki pri Krači, domači, mnogokrat tako neutemeljeni prepiri – vse mu je šumelo po glavi. Nato se domisli raznih zbadljivih opazk, katerih osti do sedaj ni nikdar umel, ne čutil, a sedaj – sedaj mu rasto v spomin – bujno in košato kakor koprive ob senčnatem zidu in peče ga do dna srca.

»Pa – saj ni res, vse to ni res! To je zgolj grozno obrekovanje – zlobnost, da ji ni enake!«

Tako se tolaži. Ali kadar vzame oni usodni list in novič čita njega vsebino, vzkipi mu zopet kri.

Dvakrat, trikrat je že postal pred svojo mizo, prečital list, vrgel ga divje nazaj na drugi papir in potem zopet segel po njem.

Zdajci mu obstane pogled na spisih, katere mu je nekoliko prej prinesel sluga. Ustrezaje hipnemu nagibu, pozvoni in veli vstopivšemu slugi:

»Gospoda adjunkta prosim, naj pride sem!«

Nekoliko pozneje si stojita nasproti: sodnik, bled, trepetajoč od divje razburjenosti – adjunkt, malomaren in povsem radoveden, kaj pomeni ta redki poziv k načelniku sodnega urada.

»Na – beri!« pravi sodnik in vrže ono pismo na mizo, stoječo sredi sobe. Z zelenim prtom je bila pregrnjena in na nji je stal med dvema vošččenima svečama težek železen križ s podobo Odrešenikovo. Tukaj so ob pravnih dnevih prisegale stranke in priče in tu je ob prižganih svečah govoril sodnik vselej one že malone doslovno priučene in privajene opomine, naj govori prisežnik resnico in nič drugega nego – resnico.

Pismo, katero je vrgel Vrbanoj iz rok, padlo je pod razpelo med svečnika in adjunkt je nehote odtegnil roko, ko ga je že hotel prijati.

»Kaj je?« vpraša osupel.

»Beri to – pravim!« veli Vrbanoj z glasom, kateremu skoro ni moči ugovarjati.

Pavel prečita list in ga nato hladnokrvno položi na mizo.

»Kaj je?« ponovi – potem pa pristavi, ko Vrbanoj le srepro gleda vanj: »Kaj hočeš od mene? Kaj hočeš na to – nesramnost?«

»Odgovori, je li res – ali ni res?«

Da je mogel Pavel v tem trenutku vzklikniti: »Ni res, to je laž, grda laž!« – ali da je dejal vsaj kaj podobnega – Vrbanoj bi ga bil objel v svoji prostodušnosti in pritisnil nase; adjunkt pa tega ni mogel reči. Pogledal je na steno, kjer je tikala stara ura, in dejal malomarno:

»Ali se brigaš za tako klepetanje – za take nesramne dopise?«

Kratka tišina nastane, toda predolga, da bi Pavel vedno gledal na stensko uro. Obrne se k sodniku, ali prestrašen odstopi za korak, ko ugleda njegov prepadli obraz.

»Torej je vendarle res!« šepne Vrbanoj.

»Ako tem veruješ« – hiti Pavel.

»Molči – lopov!«

Ta psovka je padla kakor skala skozi strop med oba. Vrbanoj jo je izbruhnil potihoma, da je ni bilo slišati v drugo sobo, Pavel pa jo je pobotal le z divjim sovražnim pogledom.

Vrbanoj stopi k pisalni mizi in vzame spise, katere mu je bil prinesel sluga.

»Gori pri fužinah – ono pravdo – današnjo komisijo – to opravite vi – gospod adjunkt! Evo vam aktov.«

Rekši, vrže ves zavitek na zeleno mizo pred adjunkta.

Pavel se nekoliko obotavlja, ali bi segel po aktu ali ne; naposled vzame akt in odhaja.

»Počakajte,« vzklikne Andrej za njim; »ono – ono Kračevo Ančko tudi lahko vzamete kar s seboj; odslej je – vaša!«

Adjunkt se ne obrne, celo vrat ne zapre prenažno za seboj.

XIII

V sodni sobi majhnega okrajnega sodišča na Gorenjem Štajerskem je pregledoval lepega jesenskega jutra sodnik – poleg starikavega kanclista edini stalni uradnik temu sodišču – spise, ki jih je bilo danes rešiti. Opravka tu ni bilo nikdar preveč in tudi danes je kazalo, da bode ves dopoldanski posel nekoliko kazenskih obravnav; razžalitve časti in vlačugarstvo, oni redni prestopki pred okrajnimi sodišči, ki se pa tudi rešujejo tako redno in sumarično, kakor se otepe snop prosa, kadar je letina dobra.

Sodnik v tem kotu, pozabljenem od drugega sveta, bil je naš stari znanec, nekdanji adjunkt Pavel; od dne pa, ko se je vršil oni burni prizor med njim in Vrbanojem, minilo je deset let. Po onem dogodku sta se razšla, vsak na drugo službeno mesto, Ančka pa, ločena od svojega soproga, šla je zopet za točajko h Krači.

Ta dva moža si drug drugemu nista bila segla za vrat, ampak končala sta vso stvar kakor navaden sodni spis. Vse, kar je bilo, ležalo je za njima, takisto kakor končani

sodni spisi v zaprašeni, umazani registraturi; srečala se od tedaj nista več, odkar sta se uradno ločila v Grobljah, in zvedela sta drug o drugem le tedaj, kadar je bilo katerega ime v uradnem listu. Vrbanoj je sedaj svetovalec pri majhnem okrožnem sodišču, Pavla pa nahajamo tu v zapuščeni dolini gorate Štajerske.

»Dobro jutro, gospod sodnik!« zakliče mlad mož, pomolivši glavo skozi vrata.

»Oh, vi ste, gospod notar!«

»Pojdete li na lov?«

»Pojdem, pojdem, takoj po obedu; v krčmi se sestaneva! Nekaj neumnih obravnav imam, pa vse to bode končano dopoldne!«

»Da se vidiva!«

»Zbogom!«

Sodnik pozvoni in veli vstopivšemu slugi, naj pokliče pisarja in stranke. Obravnaval je naglo, časih nekoliko nestrpno, potem je dolgočasno narekoval zapisnik, sodbo pa proglasil po običnem kopitu. Tako je odpravil stranke, in meneč, da je že opravil svoj posel, velel je pisarju:

»Popoldne itak nihče ne pride; uredite te zapisnike in –«

»Še eno obravnavo imamo!« deje pisar.

»Še eno?«

»Da, da! Nekovo pritepenko so privedli orožniki danes v jutru. Tu je naznanilo orožnikov!«

»Pojdite ponjo! To bode hitro pri kraju!«

Ko odhaja pisar klicat slugo, da privede zaprto obtoženko, prebira Pavel ovadbo. Zdajci se strese in beročemu obtiči pogled na mestu, kjer je zapisano ime zaprte ženske.

»Ana Vrbanojeva! Ana Vrbanojeva!« jeca predse. »Ne, ne, to ni mogoče! Bog zna, koliko jih je tega imena!«

Pri tem ne opazi, da mu poselska knjižica, priložena ovadbi, zdrkne na tla.

»Ana Vrbanojeva – Ana – Ančka!« deje novič in se prime za čelo. »Ne, ne, ona ne more biti, ne sme biti!«

Vtem ugleda knjižico na tleh in jo hlastno pobere ter odpre, išoč mesta, kjer je zapisano domovinstvo, doba in vse ono, kar mora nositi dandanes služoč človek črno na belem s seboj, ker se mu vendar ne more in ne sme več vžigati na kožo.

»Ana – Ančka! Ona je!« vzklikne na glas in zatrepeče po vsem telesu.

Onemogel se zgrudi v naslanjač in zre srepro predse.

Kako prepal je bil videti sedaj ta mož s svojimi globokimi gubami na licu in redkimi sivimi lasmi, ki so mu medlo legali ob teme!

Sedaj vstopijo trije: ženska, pisar in sluga. Zadnji obstane pri vratih, pisar sede k mizi, ženska pa stopi pred zeleno mizo, za katero sedi sključen v naslanjaču in strmeč vanjo – sodnik Pavel.

Bila je Anka Vrbanojeva. Bledo, malone starikavo lice, obnošena, zanemarjena obleka, ogoljena potna torbica, katero je držala v rokah, rokavice z raztrganimi prsti – vse priča o nje bedi. Mraz jo trese in zavija se tesno v svoj šal, čigar prvotne barve ni več moči zaslediti. Samo enkrat pogleda hlastno in boječe po sobi, potem upre svoje temno oko, iz katerega še vedno sije nekdanji nepopisni žar, v sodnika predse.

Pavel sedi s hrbtom proti oknu in lica njegovega ni lahko razločiti; tudi Ančka ga ne spozna. Šele ko začuje njega glas, ki pa je sedaj malone hripav in negotov, stresne se ter novič pogleda sodnika; a tudi sedaj ga ne spozna.

»Vaše ime?«

»Ana Vrbanojeva.«

»Imate let?«

»Enointrideset.«

»Stan?«

»Omožena.«

»Kje, kaj je vaš soprog?«

Toženka se nekoliko obotavlja, a potem reče povešenih oči: »Uradnik je.«

»Kakov uradnik?«

Zopet premišlja. Zdajci pa se trmoglavo, uporno vzravna in potegne šal še tesneje okoli ramen.

»C. kr. sodni svetovalec je,« reče trpko.

Pavel se ne zgane, pisar pa obsedi odprtih ust in pozabi pisati dalje. Strmeč pogleda sodnika, ali morda tudi ta ne dvoji več o očiti blaznosti te zatoženke.

»Zakaj niste pri njem?« vpraša oni mirno dalje.

Hotel je – moral je zvedeti vse, vse zgodbe zadnjih deset let v življenju te ženske, dasi mu je bilo, kakor bi si zasajal pri vsakem vprašanju oster nož v meso. Da, vest, vest! Sedaj je čutil, da jo še ima!

»Ločila sva se.«

»Sodno?«

»Ne, ne, kar tako – prostovoljno.«

»Ali vaš soprog zna za vas?«

»Menda ne,« deje ona z bridkim zasmehom.

»Kaj ste sedaj? S čim se bavite?«

»Točajka sem.«

»Točajka brez dela?«

»Da, brez dela.«

Za preiskavo in rzsodbo je potreboval sodnik le še enega vprašanja: o krivdi, je li res prosjačila, toda tega še ni hotel vprašati. Zvedeti je hotel še več.

»Kje ste bili zadnja leta, odkar –?« Umolknil je nehote.

»Od kdaj?«

»No – odkar ste se ločili od soproga?«

Pogledala ga je začudeno, kakor bi instinktivno čutila, da to vprašanje z vso obtožbo proti nji nima opraviti ničesar. Vendar odgovori polagoma:

»Iz početka sem bila doma pri očetu – ne pri očetu – pri redniku, pri oddaljenem sorodniku, kakor sem bila prej, preden sem se omožila; pa oče – rednik moj – umrl je, mladi gospodar se je oženil in nova gospodinja me je odpravila z doma. Služit sem šla s tem, kar sem znala, česar sem se do tedaj priučila – za točajko! Za kaj boljšega nisem bila!«

Govorila je vse to pretrgoma, tresočih usten, odkrito, brez pridrška, samo nekov piker naglas je zvenel iz zadnjih besed; sploh pa se v vsem njenem gibanju, na nje licu, nje stasu ni kazalo nič podlega.

»Zakaj ste sedaj brez službe?«

»Bolna sem bila – saj sem še! Na Dunaju sem bila v bolnici, denarja nimam in tako moram, hočem peš proti domu!«

»Zatoženi ste, da ste prosjačili po hišah!«

»Ne po hišah; samo v eni krčmi sem prosila nekoliko juhe; to vendar ni kaznivo?«

»Da, kaznivo je!«

»Za Boga!«

Prijela se je ob mizo.

»Vam je li slabo?«

»Da, slabo, že dolgo! Mraz me stresa!«

Sodnik vstane, upre roke ob mizo ter prične s suhim, hripavim glasom: »V imenu Njega Veličanstva, presvetlega cesarja –« kakor to zahteva zakon od vsake sodbe.

Zatoženka ga posluša, kakor bi je vse to nič ne brigalo; saj tudi ne umeje vsega; stoprav na koncu, ko proglasi sodnik, da je zatoženka obsojena zaradi vlačugarstva na tri dni zapora in potem na prisilni odgon v domovino, skloni se preko mize in vzdikne: »Kaj, kaj pomeni to?«

Sodnik ji obrne hrbet in veli, korakajoč od mize: »Le pojdite!«

Prišedši do zida, obrne se in sedaj pade vsa svetloba od okna nanj, na njega ostarelo, a sedaj od silne razburjenosti zardelo, skoro mladostno lice. Vrbanojka omahne in se prime z rokami za glavo.

»Pavel – Pavel! Ti – vi ste?«

»Odvedite jo!« ukaže sodnik in sluga in pisar, oba prepričana, da imata posla z blazno žensko, stojita ji že vsak na eni strani.

»Vi – vi!« dejala je med stisnjenimi zobmi in preteč dvignila desnico proti nekdanjemu ljubimcu, sedanjemu sodniku.

Potem odide s spremljevalcema.

Sodnik pa stopi v sosednjo sobo, tam se zgrudi na stol pred pisalno mizo, upre glavo v roke in grenke solze mu priteko med prste ...

Popoldne ni šel na lov; pozno zvečer pa mu naznani sluga, da je ona ženska hudo zbolela – bržkone ima vročinsko bolezen, v deliriju je. Sodnik ukaže poslati po zdravnika.

Dva dni kasneje pride sluga k sodniku s poročilom, da je jetnica umrla za legarjem. Zopet dva dni pozneje so jo pokopali na vaškem pokopališču, tam v kotu ob zidu, kamor so devali berače in brezdomovince. Za pogrebom je šel samo eden: sodnik Pavel.

Ko je sedel zvečer potem v krčmi v navadni družbi med davkarjem, notarjem in domačim beneficiatom, omenil je zadnji zadovoljnega lica: »Da, da! Gospod sodnik, tako je lepo! To je krščansko! To je sedmo telesno delo usmiljenosti: mrličje pokopavati!«

Pavel pa je le napol čul te besede. Zrl je skozi odprto okno v jasno jesensko noč; v tišino, ki je zavladala za trenutek v sobi, šumeli so valčki gorskega potoka, ki se je vil po jarku pod hišo, in iz doline so bobnela fužinska kladiva – prav tako kakor nekdej tam daleč – daleč – –!